

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Δημιουργική Γραφή

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία
Για την ποιητική του Βύρωνα Λεοντάρη

Κωνσταντίνα Κουτσοθανάση

Επιβλέπων καθηγητής: Βασίλειος Αλεξίου

Πάτρα, Ιούνιος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Για την ποιητική του Βύρωνα Λεοντάρη

Κωνσταντίνα Κουτσοθανάση

Επιτροπή Κρίσης

Επιβλέπων Καθηγητής:

Βασίλειος Αλεξίου

Καθηγητής Θεωρίας της λογοτεχνίας,
ΑΠΘ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Κέλη Δασκαλά

Μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούνιος 2024

Με την ολοκλήρωση της παρούσας Διπλωματικής εργασίας μου, στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών της Δημιουργικής Γραφής, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Βασίλειο Αλεξίου, όχι μόνο για την καθοδήγηση που μου προσέφερε καθ' όλη την διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας μου, αλλά και για την ευκαιρία να ανακαλύψω τον σπουδαίο ποιητή Βύρωνα Λεοντάρη και το έργο του.

Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω τα παιδιά μου, Αποστόλη και Λουκά, για την τεράστια υπομονή και την κατανόησή τους, σε αυτό το δύσκολο εγχείρημά μου, όπως επίσης ευχαριστώ από καρδιάς την μητέρα μου, που δεν έπαψε ποτέ να πιστεύει σε εμένα.

Τέλος, το μεγαλύτερο μου ευχαριστώ, το οφείλω στον σύζυγό μου Κωστή, ο οποίος υπήρξε το απόλυτο στήριγμά μου, όλον αυτό τον καιρό και ο συνοδοιπόρος μου σε αυτό το υπέροχο ταξίδι γνώσεων. Η συμπαράσταση και η εμπιστοσύνη στις δυνατότητές μου, ήταν και είναι η κινητήριος δύναμή μου.

Περίληψη

Στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας ασχοληθήκαμε με το έργο του ποιητή και κριτικού λογοτεχνίας Βύρωνα Λεοντάρη (1932-2014), έναν από τους σημαντικότερους μεταπολεμικούς ποιητές, στον οποίο επίσης οφείλουμε τη συζήτηση που άνοιξε σχετικά με την «ποίηση της ήττας», έναν όρο που αναγνώστηκε και παραναγνώστηκε ποικιλοτρόπως, όπως επίσης και μια επανεκτίμηση του ποιητή Κ. Γ. Καρυωτάκη.

Δεδομένου ότι ο Λεοντάρης ανήκει στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά ποιητών, στο πρώτο μέρος της εργασίας μας, θα παρουσιάσουμε τις συνθήκες που επικρατούν στην ποίηση εκείνης της περιόδου και την επίδρασή τους στην ποιητική δημιουργία, θέτοντας παράλληλα και το χρονικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η γενιά αυτή. Επιπλέον, θα αναφερθούμε στα χαρακτηριστικά της ποιητικής γενιάς του 1960, διερευνώντας τι ο Λεοντάρης αλλά και άλλοι ποιητές και κριτικοί θεωρούν ως «ποίηση της ήττας». Αξίζει να σημειωθεί εδώ, ότι η κριτική σκέψη του Λεοντάρη εφαρμόζεται έμπρακτα στην ποίησή του, ενώ και η ίδια η ποίησή του, αντικατοπτρίζει στο σύνολό της τις απόψεις του, αποτελώντας μια οξυδερκή κριτική σε όλα τα γεγονότα που έλαβαν χώρα μεταπολεμικά. Ως εκ τούτου, η προσέγγιση του Λεονταρικού έργου, απαιτεί πρωτίστως, μια βαθιά μελέτη της ιδιοσυγκρασίας του. Αυτή είναι μια διαδικασία που επιβάλλεται από τον ίδιο τον Λεοντάρη, προκειμένου να καταστεί ο αναγνώστης, μύστης της ποίησής του. Δρα λοιπόν σαν τον Καβάφη (με τον οποίο ασχολήθηκε επισταμένως σε ένα κριτικό του δοκίμιο) θέτοντας ο ίδιος τις προϋποθέσεις ανάγνωσης του έργου του.

Εν συνεχεία, θα εστιάσουμε στην ποιητική του Λεοντάρη, η οποία είναι διαμορφωμένη σε μεγάλο βαθμό από τα ιστορικοπολιτικά γεγονότα του καιρού του, για να καταλήξουμε στο δοκιμακό του έργο, κάνοντας ξεχωριστή μνεία στα δύο εμβληματικά του κείμενα, *Η ποίηση της ήττας* και *Θέσεις για τον Καρυωτάκη*.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, ασχοληθήκαμε με την δημιουργία ποιημάτων με τον τρόπο *a la manière de*, επιδιώκοντας στα πλαίσια των δικών μας δυνάμεων, να προσεγγίσουμε την τεχνική, το ύφος και την θεματική του Β. Λεοντάρη. Επιπροσθέτως, προχωρήσαμε και στην μετάπλαση ορισμένων ποιημάτων του, υπό την μορφή μονολόγων, κινούμενοι υφολογικά και θεματικά στην ίδια γραμμή.

Λέξεις – Κλειδιά

Βύρων Λεοντάρης, μεταπολεμική ποίηση, β' μεταπολεμική γενιά, ποίηση της ήττας.

For the poetic of Byron Leontaris

Konstantina Koutsothanasi

Abstract

In this thesis, we dealt with the work of the poet and literary critic Byron Leontaris (1932-2014), one of the most important post-war poets, to whom we owe the discussion that opened on the "poetry of defeat", a term that it was misinterpreted and commented upon in various ways, as was also a reevaluation of the poet K. G. Kariotakis.

Given the fact that Leontaris belongs to the second post-war generation of poets, in the first part of our thesis, we will present the conditions prevailing in the poetry of that period and their effect on poetic creation, while setting the time frame in which this generation belongs. In addition, we will refer to the characteristics of the poetic generation of 1960, investigating what Leontaris and other poets and critics consider as "poetry of defeat". It is worth noting here that Leontari's critical thinking is practically applied to his poetry, while his poetry itself reflects his views entirely, constituting a perceptive criticism of all the events that took place after the war. Therefore, the approach to Leontari's project, requires first of all, a deep study of his temperament. This is a process imposed by Leontaris, in order to make the reader a partaker of his poetry. So, he acts like Cavafy (with whom he carefully dealt with in one of his critical essays) setting himself the conditions for reading his work.

After that, we will focus on Leontari's poetics, which is largely shaped by the historical and political events of his time, to conclude his essay work, making special mention of his two emblematic texts, *The Poetry of Defeat* and *Theses on Kariotakis*.

In the second part of this thesis, we dealt with the creation of poems in the manner a “la manière de”, pursuing with our own strengths, to approach the technique, style and thematic of B. Leontaris. In addition, we proceeded to transform some of his poems, in the form of monologues, moving stylistically and thematically in the same way.

Keywords

Byron Leontaris, postwar poetry, second postwar generation, poetry of defeat.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vii
Περιεχόμενα	ix
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	x
ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ.....	1
Α΄ ΜΕΡΟΣ.....	3
1. Μεταπολεμική περίοδος – Ο απόηχος στην ποίηση	3
2. Μια απόπειρα περιодολόγησης.....	7
2.1 Χαρακτηριστικά της πρώτης περιόδου	10
2.2 Χαρακτηριστικά της δεύτερης περιόδου.....	14
2.3 Χαρακτηριστικά της τρίτης περιόδου	18
3.1 Η ποίηση της ήττας.....	23
3.2 Θέσεις για τον Καρυωτάκη.....	29
Β΄ ΜΕΡΟΣ.....	37
1. Μάχη - χωρίς να πολεμάμε.....	38
2. Η θλίψη μπαίνει από παντού στο σπίτι.....	40
3. Μέρρες προσμονής.....	41
4. Μέσα στη σιωπή σε βρίσκω.....	42
5. Οι μαχητές.....	44
6. Ντίνα Κ.....	46
7. Μεταμόρφωση.....	48
8. Αθάνατοι.....	49
9. Ευαίσθητοι.....	50
10. Εκείνη.....	51
11. Το παιδί με τη σφεντόνα.....	53
12. Κάλεσμα.....	54
13. Ας είμαστε.....	55
14. Το αγκάθι.....	57
15. Ο άγνωστος στρατιώτης.....	58
Βιβλιογραφία.....	60
Παράρτημα: Ποιήματα του Βύρωνα Λεοντάρη που αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για το δεύτερο μέρος της εργασίας.....	64

Συνομογραφίες & Ακρωνύμια

Ακολουθούν κάποια παραδείγματα:

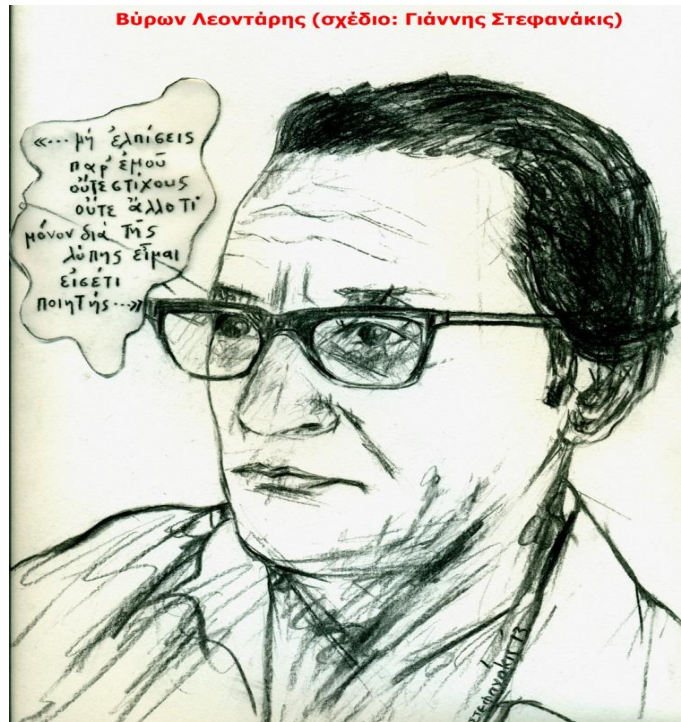
ΜΔΕ	Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
ΜΠΣ	Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Β. Λεοντάρης, γεννήθηκε το 1932 στη Νιγρίτα Σερρών, ένα από τα μέρη όπου μετακινήθηκαν οι γονείς του, οι οποίοι είχαν καταγωγή από τη Σάμο. Το 1939 η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Το 1952-1956 σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και εργάστηκε ως δικηγόρος και νομικός σύμβουλος του Δήμου Αθηναίων. Το 1963 παντρεύτηκε με την επίσης ποιήτρια Ζέφη Δαράκη, με την οποία απέκτησε έναν γιο, τον σκηνοθέτη Γιάννη Λεοντάρη. Τα αδέρφια του ήταν ο κριτικός Μανόλης Λαμπρίδης και ο ποιητής Ανδρέας Λεοντάρης, επίσης άνθρωποι του πνεύματος. Συνεργάστηκε με ποιήματα και κριτικά κείμενά του, με τα περιοδικά *Μαρτυρίες*, *Επιθεώρηση Τέχνης*, *Κριτική*, *Τομές*, *Μανδραγόρας* και υπήρξε μέλος της εκδοτικής ομάδας του περιοδικού *Σημειώσεις*, ή αλλιώς «της παρέας του Χαλανδρίου» όπως συνηθιζόταν να αποκαλείται η ομάδα φίλων και ομοϊδεατών του.

Η πρώτη του εμφάνιση στον λογοτεχνικό κόσμο, γίνεται με την ποιητική συλλογή *Γενική αίσθηση* το 1954, ενώ θα ακολουθήσουν συλλογές *Ορθοστασία* το 1957, *Η ομίχλη του μεσημεριού* το 1959, *Ανασύνδεση* το 1962, *Κρύπτη* το 1968 (δακτυλογραφημένη έκδοση), *Ψυχοστασία* το 1972, *Μόνον δια της λύπης* το 1976. Θα ακολουθήσει το 1986 η συλλογή *Εκπεράτων*, *Εν γη αλμυρά* το 1996, η συλλογή *Έως...* το 2003 και τέλος η συλλογή *Ημών των άλλων* το 2006.¹

¹ Αλέξης Ζήρας, *Λεξικό Νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα-έργα-ρεύματα-όροι*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 1245.

Από τα σπουδαιότερα δοκίμιά του, είναι το κείμενο *μανιφέστο Θέσεις για τον Καρνωτάκη*, που δημοσιεύεται στο πρώτο τεύχος του περιοδικού *Σημειώσεις* και το δοκίμιο *Η ποίηση της ήττας*. Ακολουθούν τα δοκίμια *Καβάφης ο ἐγκλειστος*, *Δοκίμια για την ποίηση*, *Γραφή και βιβλίο* και η συγκεντρωτική έκδοση *Κείμενα για την ποίηση*. Το 1997 τιμήθηκε από το περιοδικό *Διαβάζω* με το βραβείο ποίησης και με το κρατικό βραβείο ποίησης.² Ωστόσο, θεωρούμε απαραίτητο να σταθούμε πέρα από την ποιητική του ιδιότητα και σε αυτή του κριτικού,³ διότι τόσο ο ποιητικός όσο και ο κριτικός/δοκιμιακός του λόγος είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους και με αυτό τον τρόπο άλλωστε, εξέλαβαν και οι κριτικοί το έργο του.

² Στο ίδιο, σ. 1246.

³ Θεοδόσης Πυλαρινός, *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*, εκδ. Αιγαίον, Λευκωσία 2023, σ. 8.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

1. Μεταπολεμική περίοδος– Ο απόηχος στην ποίηση

Ο Βύρων Λεοντάρης ανήκει στην κατηγορία των ποιητών της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, βάσει του έτους γέννησής του,⁴ αλλά και της εμφάνισής του στα ελληνικά γράμματα. Ποιητές της ίδιας σειράς λοιπόν, σύμφωνα με την τεκμηριωμένη μελέτη της ερευνήτριας Δώρας Μέντη, θεωρούνται εκείνοι οι οποίοι εμφανίζονται στα γράμματα στα μέσα του 1950 με 1960 κι έπειτα. Μια τέτοια κατηγοριοποίηση όμως, αυτομάτως προϋποθέτει μια χρονολογική οριοθέτηση της μεταπολεμικής ποιητικής περιόδου. Για τον λόγο αυτό κρίνουμε ορθό, να αναφερθούμε επιγραμματικά, στα ιστορικά και πολιτικά γεγονότα, που έλαβαν χώρα το διάστημα αυτό και μοιραία επηρέασαν την ελληνική ποιητική παράγωγή.

Τα γεγονότα που συνταράζουν την Ελλάδα είναι πολλά.⁵ Ο πόλεμος στην Αλβανία, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1939-1944), η κατοχή και η αντίσταση (1941-1944), η σύσταση αντιστασιακών κινημάτων, περισσότερο με πρωτοβουλία της αριστεράς (ΕΑΜ, ΕΛΑΣ) και η ασταμάτητη ροή των γεγονότων, θα αποκαλύψουν το πραγματικό ιδεολογικό κλίμα εκείνης της ποίησης.⁶ Πιο συγκεκριμένα, πριν το πόλεμο στην Ελλάδα αν και υπήρξαν ποικίλες απόπειρες για την δημιουργία μιας ποίησης ιδεών δεν υπήρχε το πνευματικό υπόβαθρο που θα υποστήριζε μια ποίηση ιδεών. Ιδιαίτερα, μετά τον Βάρναλη είναι έντονη η πεποίθηση μιας φαινομενικής άνθησής της εν λόγω ποίησης, στο κλίμα της σοσιαλιστικής ιδεολογίας. Η εξέλιξη όμως δεν θα είναι η αναμενόμενη εξαιτίας της δικτατορίας του

⁴ Δώρα Μέντη, *Μεταπολεμική πολιτική ποίηση. Ιδεολογία και ποιητική*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1995, σ. 34.

⁵ Λίνος Πολίτης, *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, σ. 333.

⁶ Βύρων Λεοντάρης, «Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της μεταπολεμικής ελληνικής ποίησης», *Κριτική*, τχ. 7-8, Ιανουάριος-Απρίλιος, 1960, σ. 3.

Μεταξύ και μιας γενικής καχεξίας της φιλοσοφικής σκέψης, όπως παρατηρεί ο ίδιος ο Λεοντάρης.⁷ Ο πόλεμος στην Αλβανία, θα αποκαλύψει ότι η ποίηση δεν έχει ξεπεράσει τις ιδεολογίες και ότι το κυρίαρχο κλίμα, είναι αυτό μιας οπισθοδρομημένης κοινωνικής συνείδησης των ποιητών, όπως θα το χαρακτηρίσει ο ίδιος ο ποιητής.⁸

Με την απελευθέρωση το 1944, δεν επήλθε και η αναμενόμενη ηρεμία στη χώρα, αφού θα ακολουθήσουν τα Δεκεμβριανά την ίδια χρονιά, η ήττα της αριστεράς με την βοήθεια των Άγγλων και ο εμφύλιος πόλεμος που ξεσπά (1946-1949) ανάμεσα στον Κυβερνητικό Στρατό και τον Δημοκρατικό Στρατό. Αποτέλεσμα αυτού του πολέμου θα είναι η ήττα του δεύτερου, η οποία θα οδηγήσει στην εξόντωση και την εξορία χιλιάδων ανταρτών.⁹

Την δεκαετία του 1950, ακολουθεί μια περίοδος ηρεμίας, με την επιστροφή των εξόριστων από τα στρατόπεδα, αλλά και την αίσθηση ενός νέου πνευματικού ξεκινήματος.¹⁰ Το διάστημα αυτό εκδίδει και ο Λεοντάρης τις πρώτες συλλογές του, όπου αποτυπώνεται η ατμόσφαιρα της εποχής. Η πολιτική όμως αστάθεια της χώρας, αρχικά με τις κυβερνήσεις Α. Παπάγου και Κ. Καραμανλή, την εφήμερη νίκη της Ένωσης Κέντρου (1963-1964) και την «αποστασία» το 1965, είναι πλέον ευδιάκριτη.¹¹ Αποκορύφωμά της, θα αποτελέσει η κήρυξη της δικτατορίας των συνταγματαρχών στις 21 Απριλίου του 1967.

Το εναρκτήριο σημείο λοιπόν της μεταπολεμικής ποιητικής παραγωγής σύμφωνα με την Δώρα Μέντη,¹² ορίζεται τυπικά και ουσιαστικά από την εμπειρία της κατοχής και της αντίστασης. Ενώ το τέρμα της οριοθετείται συμβατικά στο 1967, με την επιβολή της δικτατορίας, η οποία καθιστά αδύνατη την οποιαδήποτε ελευθερία έκφρασης.

⁷ Βύρων Λεοντάρης, *Η ποίηση της ήττας*, εκδ. Έρασμος, Αθήνα 1983, σ. 11.

⁸ Στο ίδιο, σ. 12.

⁹ Λίνος Πολίτης, *ό.π.*, σ. 333.

¹⁰ Σόνια Γλίνσκαγια, *Η μοίρα μιας γενιάς. Συμβολή στη μελέτη της μεταπολεμικής ποίησης στην Ελλάδα*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1986, σ. 96.

¹¹ Λίνος Πολίτης, *ό.π.*, σ. 333.

¹² Δώρα Μέντη, *ό.π.*, σ. 13.

Ο απόηχος λοιπόν αυτών των αιματηρών γεγονότων αφήνει τα ανεξίτηλα σημάδια του στον λογοτεχνικό τομέα, τον οποίο εκπροσωπούν ως επί το πλείστον αριστεροί συγγραφείς αναγνωρίζοντας ως κύριο χαρακτηριστικό της μεταπολεμικής ποίησης, την έντονη πολιτικοποίησή της όπως καταγράφει ο Λ. Πολίτης.¹³

Επιπλέον, τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ποίηση εκείνης της περιόδου, είναι μια αίσθηση ήττας από την οποία διακατέχονται οι ποιητές. Για να γίνουμε πιο σαφείς, με μια σύντομη σύγκριση μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η πρώτη δρα, ενώ η δεύτερη γίνεται ο αποδέκτης αυτής της δράσης. Το βίωμα δηλαδή της αποτυχίας, της αγριότητας του πολέμου, της χαμένης πολιτικής πίστης, αφήνεται παρακαταθήκη στην επόμενη γενιά και το μόνο κοινό στοιχείο τους είναι ο πόνος, που υποκρύπτει ένα ισχυρό βίωμα όπως θα σημειώσει η Στυλιανή Παντελιά.¹⁴ Το εν λόγω συναίσθημα, το οποίο διαπνέει και τον Λεονταρικό ποιητικό λόγο, συμπυκνώνεται εύστοχα στους παρακάτω στίχους

Μη ελπίσεις παρ' εμού ούτε σίχους ούτε άλλο τι.

μόνον δια της λύπης είμαι εισέτι ποιητής¹⁵

τους οποίους θα ενσωματώσει ο Λεοντάρης στην ομώνυμη συλλογή του *Μόνον δια της λύπης*, ως διακείμενο μιας επιστολής του Ν. Καμπά στον Παλαμά, αποτυπώνοντας ολόκληρη την φιλοσοφία μιας γενιάς.¹⁶

Πέρα όμως από την προαναφερθείσα συναισθηματική ταύτιση, που εντοπίζεται μεταξύ των δύο γενιών, ανεξάρτητα από την ανενεργή δράση της δεύτερης, ένα άλλο

¹³ Λίνος Πολίτης, *ό.π.*, σ. 334.

¹⁴ Στυλιανή Παντελιά, « Το θαμπό είδωλο στον καθρέφτη », *Πορφύρας*, τχ. 86, Απρίλιος - Ιούνιος 1998 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*, εκδ. Αιγαίον, Λευκωσία 2023, σ. 219.

¹⁵ Από το ποίημα « Μόνον δια της λύπης VIII », συλλογή *Μόνον δια της λύπης* στο *Ψυχοστασία*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 2017, σ. 220.

¹⁶ Σε απαντητική επιστολή του Νίκου Καμπά προς τον Κωστή Παλαμά, αναφέρονται οι παραπάνω στίχοι, τους οποίους ο Λεοντάρης θα εντοπίσει, θα δανειστεί και θα ενσωματώσει στο ποίημά του *Μόνον δια της λύπης*, τιλοφορώντας μάλιστα και όλη του την συλλογή.

χαρακτηριστικό της γενιάς του 1960, είναι η αίσθηση της μοναξιάς και της διάψευσης, όλων εκείνων των ονείρων για κάτι καλύτερο, που όμως έμειναν όνειρα. Μια υπαρξιακή αγωνία που συνδέεται άμεσα με το παρελθόν, γιατί η μνήμη πονάει. Η μνήμη του θανάτου, με την οποία καλούνται να «παλέψουν» οι ποιητές, είναι η «πέτρα» στην οποία βυθίζεται το ποιητικό υποκείμενο. «Είναι ο ψυχικός κλυδωνισμός που γεννάν και συντηρούν για αρκετό καιρό οι μνήμες, καθώς μέσα στις πόλεις – αυτά τα καινούρια στρατόπεδα δίχως ορατά συρματοπλέγματα κι επισημασμένους δήμιους – συγκρούονται με μια πραγματικότητα που είναι όλη διάψευση, πρόκληση και ύβρις»¹⁷ θα πει η Σ. Ιλίνσκαγια και όχι άδικα.

Αξίζει να αναφέρουμε την παρατήρηση που κάνει η Δέσποινα Παπαστάθη, αναφορικά με την μνήμη στο έργο του Λεοντάρη. Όπως σημειώνει «οι νεκροί είναι συχνά συνομιλητές του ποιητικού υποκειμένου στην ποίηση του Βύρωνα Λεοντάρη»¹⁸. Η ανάμνηση και ο φόρος τιμής στους νεκρούς με την κατασκευή μνημείων συνιστά ελεγεία, αλλά για τον Λεοντάρη οι λόγοι για τους οποίους γίνεται η προσπάθεια ενθύμησής τους, δεν είναι οι ενδεικτικοί, καθώς όπως αναφέρει η Παπαστάθη «Η ποίησή του, είναι τέχνη της απώλειας, στον πυρήνα της οποίας βρίσκεται η αντι-παρηγορητική ελεγεία, η αντι-ελεγεία».¹⁹

Στην ποίηση του Λεοντάρη ο οποίος αποτελεί ίσως τον αισθαντικότερο εκφραστή της γενιάς του, μπορεί να δει κανείς αποτυπωμένα, τον προσωπικό θρήνο και την μελαγχολία ως προϊόντα της μνήμης του αιματηρού παρελθόντος, αλλά και την ένσταση του ποιητικού υποκειμένου για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται αυτή.

¹⁷ *ό.π.*, σ. 97.

¹⁸ Δέσποινα Παπαστάθη, «Λόγια τρεκλίζοντα και σαλεμένη μνήμη». Μνήμη και ιστορία στην ποίηση του Βύρωνα Λεοντάρη», *ΣΤ' Ευρωπαϊκό συνέδριο νεοελληνικών σπουδών Λούντ, 4-7 Οκτωβρίου 2018. Ο ελληνικός κόσμος σε περίοδο κρίσης και ανάκαμψης 1204-2018*, τ. β', εκδ. Ευρωπαϊκή εταιρεία νεοελληνικών σπουδών, Αθήνα 2020, σσ. 49-63.

¹⁹ στο *Ψυχοστασία*, *ό.π.*, σ. 49-63.

2. Μια απόπειρα περιοδολόγησης

Ο Λεονταρικός ποιητικός λόγος, όντας συνυφασμένος με τον δοκιμακό, καθρεφτίζει απόλυτα τις απόψεις, τις επιδράσεις και την ψυχосύνθεση του ποιητή. Ενδιαφέρον όμως έχει, η βαθμιαία ποιητική του εξέλιξη μέσα στο χρόνο. Ο Γιώργος Αράγης²⁰ χωρίζει το ποιητικό του έργο σε τρεις κύκλους, στους οποίους συντελείται αυτή η αλλαγή. Στον πρώτο κύκλο ο οποίος περιλαμβάνει τις δύο πρώτες συλλογές του, την *Γενική Αίσθηση* (1954) και την *Ορθοστασία* (1957), ο Λεοντάρης βρίσκεται στην νεανική του ηλικία και αντιμετωπίζει την ποίηση ως μέσο δράσης και ως διέξοδο. Στην φάση αυτή, έρωτας και ελπίδα μπορούν ακόμα να συνυπάρχουν παρόλη την καταστροφή που άφησε ο πόλεμος.

*Αγάπη πάντοτε κι αγώνας θα σε πλάθουν και θα δίνουν
νόημα στον πυρετό της ύπαρξής σου, μ' ένα φως
φεροκοπόντας γύρω σου τις στάχτες να σου πλύνουν
-Σήκω! Της ζωής δε σταματάει ποτέ ο τρικυμισμός²¹*

Δεν υπάρχει ακόμη η εμπειρία του αμετουσίωτου για εκείνον, ούτε το αίσθημα της απελπισμένης προσπάθειας του ποιητή να πει αυτό που επιθυμεί μέσα από την τέχνη του. Λείπει η έννοια του βιώματος η οποία θα τον οδηγήσει στο μετέπειτα συμπέρασμα ότι: «Η ποίηση αναγκαστικά πάντοτε λέει κάτι. Αλλά βασανίζεται να το πει».²²

Σε αυτή την αφετηριακή φάση σύμφωνα με τον Αράγη «Είναι φανερό ότι ο συγγραφέας των κειμένων που ανήκουν στον πρώτο κύκλο είναι αριστερός. Πρεσβεύει την αριστερή ιδεολογία και βλέπει τη ζωή με την αγωνιστικότητα, την αισιοδοξία και τους ελπιδοφόρους

²⁰ Γιώργος Αράγης, «Η ποίηση: αντικείμενο και πράξη στον ποιητικό λόγο του Βύρωνα Λεοντάρη», *Γράμματα και τέχνες*, τχ. 80, Μάρτιος-Μάιος 1997 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*, εκδ. Αιγαίον, Λευκωσία 2023, σ. 197-209.

²¹ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 32.

²² Βύρων Λεοντάρης, «Η αγωνία του αμετουσίωτου», στο *Κείμενα για την ποίηση*, εκδ. Νεφέλη 2001, σ. 129.

οραματισμούς της. Ο εφηβικός του ενθουσιασμός βρίσκει ευφρόσυνη διέξοδο στην πίστη του για ένα καλύτερο αύριο». ²³ Αντιπροσωπευτικοί είναι στίχοι του:

*Πάντα να ρίχνεις στις πληγές σου νέο κουράγιο,
ν' ανάβει η μάχη, να νικήσεις,
περνώντας το εμβατήριο των αισθήσεων, από βάλτους σε ροδώνες,
να δεις σε κυκλικούς χορούς το φως να υψώνεται σα θάλασσα,
να σπάει και να σκορπάει,
ο κόσμος να χάνεται και να κερδίζεται μέσα σε μια στιγμή²⁴*

Στον δεύτερο κύκλο, ο Αράγης τοποθετεί τις επόμενες τέσσερις συλλογές του Λεοντάρη, οι οποίες καλύπτουν ένα μεγάλο χρονικό φάσμα και είναι οι εξής: *Η ομίχλη του μεσημεριού* (1959), *Ανασύνδεση* (1962), *Κρύπτη* (1986) και *Ψυχοστασία* (1972).²⁵ Στις συλλογές αυτές, παρατηρείται μια αποστασιοποίηση, αναφορικά με το ιδεολογικό πρίσμα της αριστεράς. Όπως παρατηρεί ο Αράγης «Έχουμε πάντα ένα άτομο αριστερής απόκλισης αλλά με την έννοια του αιρετικού κι ανένταχτου». ²⁶ Ο Λεοντάρης κατά την συγκεκριμένη περίοδο, αντιμετωπίζει την ποίηση ως έναν μεμονωμένο προβληματισμό και όχι ως μέσο εκτόνωσης. Δεν λειτουργεί ως εντεταλμένος φορέας αριστερών αντιλήψεων αλλά διατηρεί μια κριτική απόσταση από αυτές. Κάνει τις προσωπικές του αναζητήσεις, αξιολογήσεις και διαπιστώσεις αποτιμώντας θα έλεγε κανείς, την επίδραση του παρελθόντος στο παρόν.

Έτσι λοιπόν όπως τονίζει ο Αλέξης Ζήρας, η εμβληματική σημασία της Λεονταρικής ποίησης, συνδέεται με το βασικό της μέλημα που είναι η περιγραφή της ηθική κρίσης, στην οποία είναι ριγμένος ο μεταπολεμικός κόσμος, αλλά και ο μεταπολεμικός άνθρωπος και οι

²³ Αράγης, *ό.π.*, σ. 198.

²⁴ Ψυχοστασία, *ό.π.*, σ. 34.

²⁵ Αράγης, *ο.π.*, σ. 197.

²⁶ Αράγης, *ο.π.*, σ. 208.

ματαιόδοξες ιδεολογίες του.²⁷ Υπάρχει επίσης ένας χαμηλόφωνος λυρισμός και η χρήση των λέξεων είναι ιδιαίτερα οικονομημένη.

Ο τρίτος κύκλος σύμφωνα με τον Αράγη, περιλαμβάνει τις συλλογές *Μόνον δια της λύπης* (1976), *Εκ περάτων* (1986) και *Εν γη αλμυρά* (1996), αν και ακολούθησαν δύο ακόμη συλλογές για τις οποίες έγινε αναφορά στην αρχή (*Έως...και Ημών των άλλων*), μεταγενέστερες όμως χρονικά από το κείμενο του Αράγη.

Στο σημείο αυτό, βρισκόμαστε πια στο ώριμο έργο του ποιητή, όπου η ποίηση αποτελεί κεντρικό σημείο αναφοράς για εκείνον. Σύμφωνα με τον Ν. Λάζαρη η ποιητική δημιουργία κατά τον Λεοντάρη είναι μια βασανιστική διαδικασία και ο παραγόμενος λόγος δεν είναι ένα ανέμελο παιχνίδι με τις λέξεις, αλλά ένα μαρτύριο.²⁸ Η ανάγκη κατάθεσης ψυχής του ποιητικού υποκειμένου δεν πραγματώνεται συγγραφικά, με αποτέλεσμα ο λόγος του να μένει ανολοκλήρωτος. Πρόκειται για την κορυφαία στιγμή της ποιητικής πορείας του Λεοντάρη όπου σύμφωνα με τον Αράγη «Η αιχμή των κειμένων του τρίτου κύκλου έχει στόχο τα όρια της Ποίησης και της ύπαρξης της».²⁹ Εντούτοις, συντελείται το οξύμωρο του πράγματος, αφού την ίδια ώρα που ο Λεοντάρης θέτει τα όρια της ποίησης, δημιουργεί τα πιο σημαντικά του έργα.

Όπως εύστοχα θα πει ο Ν. Λάζαρης, ο Λεοντάρης, ανήκει στην κατηγορία των ποιητών, οι οποίοι εκδηλώνουν το αντιφατικό φαινόμενο, κατά το οποίο ενώ γράφουν ποιήματα, ταυτόχρονα αμφισβητούν τις δυνατότητες της τέχνης τους.³⁰ Έτσι, ενώ στην συλλογή *Εκ περάτων* ο Λεοντάρης όπως χαρακτηριστικά θα πει ο Β. Αλεξίου «Μοιάζει να οδηγεί τη

²⁷ Αλέξης Ζήρας, *Λεξικό Νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα-έργα-ρεύματα-όροι*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2007, σ. 1245.

²⁸ Νίκος Λάζαρης, «Το αντιδρομο ταξίδι», *Γράμματα και τέχνες*, τχ. 50, Μάρτιος-Μάιος 1987 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*, εκδ. Αιγαίον, Λευκωσία 2023, σ. 122.

²⁹ Αράγη, ο.π., σ. 206.

³⁰ Λάζαρης ό.π., σ. 121.

γραφή του στο μη περεταίρω. Κι όμως, όπως απέδειξαν και οι επόμενες (πάντα λιγοστές, πάντα χωρίς κανένα περιττό γλωσσικό "λίπος", πάντα δωρικές) ποιητικές του καταθέσεις μπορεί και γράφει και ομιλεί ακόμη και γι' αυτό το "μη περεταίρω". Γιατί η πραγματική ποίηση, μιλάει πάντα για το μη περεταίρω». ³¹

2.1 Χαρακτηριστικά της πρώτης περιόδου

Στην πρώτη ποιητική του εμφάνιση με την συλλογή *Γενική Αίσθηση* και στη συνέχεια με την συλλογή *Ορθοστασία*, η γραφή του Λεοντάρη θα έλεγε κανείς ότι παρουσιάζει στοιχεία αισιοδοξίας. Η δύναμη της νιότης του και ο οραματισμός ενός ειρηνικού κι ελπιδοφόρου μέλλοντος, κόντρα στην αδικία και το σκοτάδι των καιρών, διαφαίνεται στους στίχους:

*Άνοιξη, άνοιξη!...κι αχ, δε γιατρεύεται
τούτη η ελπίδα της ζωής, η ελπίδα της αγάπης.
Δε σκοτώνεται με κανένα θάνατο
δε φιμώνεται με κανένα πόλεμο, δε γιατρεύεται
αυτό το πιο μεγάλο ανθρώπινο πάθος,
που οι τύραννοι θαρρούν πως θα μπορούνε πάντοτε
να το διατιμούν: «Ειρήνη...».* ³²

Ο εκφερόμενος λόγος του ποιητικού υποκειμένου είναι προτρεπτικός και τον χαρακτηρίζει η εξωστρέφεια, ενώ ο τόνος είναι ιδιαίτερα υψηλός. Σύμφωνα με τον Αράγη μάλιστα, αποκτά κάποια μορφή κηρύγματος: ³³

³¹ Βασίλης Αλεξίου, «Περατώνοντας το έργο ενός μικρού χρέους: Σχόλια στη συλλογή *Εκ περάτων* του Βύρωνα Λεοντάρη (με τη βοήθεια του αρχείου του)», *Σημειώσεις*, Μάιος 2019, τχ. 85, σ. 13.

³² στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σσ. 27-28.

³³ Γιώργος Αράγης, «Η ποίηση της ήττας: Ένας όρος για δύο ποιητές», *Μανδραγόρας*, τχ. 25, Μάρτιος-Ιούλιος 2001, σσ. 27-32.

*Σήκω της δικαιοσύνης άγριο χέρι,
τα δεσμά, που μας σφίγγουν όλα σπασ 'τα!
Όχι ως το κόκαλο να φτάσει το μαχαίρι.
Πριν από το «Τετέλεσται» - ανάστα!³⁴*

Εμφανής επίσης είναι η επιρροή του και η σπουδή του σε άλλες ποιητικές νόρμες όπως ο Καρυωτάκης με τον οποίο συνομιλεί ασταμάτητα μέσα από το έργο του, ο Ελύτης, ο Ρίτσος και άλλοι.

Το Καβαφικό στοιχείο μπορούμε να το εντοπίσουμε και στους παρακάτω στίχους:

*Κι αν στον κόσμο δεν μπόρεσες να δώσεις ένα σώμα εξάισιο,
Φρόντισε τούτο: ένα σκελετό λαμπρό ν' αφήσεις – σκαλωσιά
της αρετής,
για ν' ανέβουνε τα παιδιά που θά 'ρθουνε
αύριο να χτίσουν το τραγούδι τους
με άνεμο κι ήλιο³⁵*

το οποίο είναι γραμμένο στο ίδιο ύφος με αυτό του Καβάφη στο ποίημα *Όσο μπορείς* όπου ο Αλεξανδρινός γράφει:

*Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες την πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες³⁶.*

³⁴ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 84.

³⁵ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 34.

³⁶ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, (επιμ. Γ. Π. Σαββίδη), Αθήνα 1978, Ίκαρος, τομ. Α', σ. 25.

Στις δύο πρώτες αυτές συλλογές του, είναι διάχυτος ο επαναστατικός του διδακτισμός:

Ποτέ από μίσος μη μεθάς, μα απ' άκρατο θυμό ανθρωπιάς

Κι απ' την αγριάδα της τιμής το βλέμμα σου να στρίβεις

Μακριά από βρώμικες ακτές, με νέα τραγούδια να χυμάς

Αστράφτοντας τις φοβερές σου νύχτες να συντρίβεις³⁷

αλλά και το ανθρώπινο στοιχείο που χαρακτηρίζει ολόκληρο το ποιητικό έργο του Λεοντάρη. Ο εξομολογητικός χαρακτήρας των ποιημάτων του με κυρίαρχο πάντα το συναίσθημα της λύπης, αντιπροσωπεύει το άτομο αλλά και το όλον της ανθρωπότητας:

Όμως δεν μπόρεσαν.

Δεν μπόρεσαν κι ούτε ποτέ τους θα μπορέσουν να μας εμποδίσουν

να γεννηθούμε άνθρωποι

να ζήσουμε άνθρωποι

να πεθάνουμε άνθρωποι³⁸

Η χρήση του δεύτερου προσώπου αποτελεί ακόμη ένα στοιχείο που υποδηλώνει την ομαδικότητα και την αγωνιστικότητα από την οποία διακατέχεται το ποιητικό υποκείμενο και ένα δείγμα της μη απεμπλοκής του ακόμη, από τις πολιτικές του θέσεις.

Σε κάθε γωνιά της γης μπορεί να γεννηθεί ο άνθρωπος

μα δε μπορεί όπου κι όπου να πεθάνει. .

Κράτα καλά τη βάρδια³⁹

Διακριτές επιπλέον είναι οι αντιθέσεις και τα δραματικά στοιχεία, που εύστοχα θα επισημάνει σε κάποιο σχόλιό του ο Γ. Λυκιαρδόπουλος, θα εκραγούν αργότερα και θα αποτελέσουν το ώριμο έργο του.

³⁷ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 62.

³⁸ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 29.

³⁹ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 35.

Τα ωραία τοπία πλαγιάζουν αγκαλιά με ναρκοπέδια

Κάτω από το γαλάζιο συρματοπλέγμα του γαλαζία⁴⁰

Παρόλα αυτά, όπως σημειώνει ο Β. Χατζηβασιλείου,⁴¹ στις πρώτες συλλογές είναι επίσης εμφανής ένας επαναστατικός διδακτισμός βασισμένος στην καθαρή διαλεκτική δούλου-αφέντη. Βέβαια η ήττα είναι μόνιμο υπόστρωμα κι η ποιητική εμμένεια γοητευτική: Τα θέματά του από την αρχή μέχρι το τέλος, σηματοδοτούν το είδος της ποιητικής συνείδησης του Β. Λεοντάρη. Διανοίγουν την εσωτερική του ασθένεια: «Την έλλειψη του αγωνιστικού μίτου». Χαρακτηριστικοί είναι οι στίχοι του:

Για το σκυφτό, το πένθιμο κεφάλι των δεκαοχτώ χρόνων

Για την φριχτή αυτή εφηβεία των μαρασμών

Έφτασε η τελευταία εποχή⁴²

Αναφορικά με την τεχνοτροπία των στίχων του, ο Γιώργος Κοτζιούλας, μαθητής του Καρυωτάκη, σε επιστολή του προς τον Λεοντάρη, θα βρει αρτιότερα τα έμμετρα ποιήματά του και θα αναγνωρίσει ως βασικό στοιχείο της ποίησής του «τη σπαραγμένη ευαισθησία και τον οργίλο λυρισμό του».⁴³

Από την άλλη ο Κώστας Κουλουφάκος θεωρεί πιο ταιριαστά στον ποιητή τα ελευθερόστιχα ποιήματά του, με τα οποία ταυτίζεται η αδέσμευτη προσωπικότητά του. Όπως σημειώνει πιο συγκεκριμένα «ενδιαφέρεται περισσότερο για το τι θα πει και ύστερα για το πως θα το πει»⁴⁴ χωρίς ωστόσο να ακυρώνει την ανάγκη γνώσης της παραδοσιακής

⁴⁰ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 28.

⁴¹ Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, «Τρεις θέσεις και μια άρνηση για την πολιτική ποίηση», *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος 2015, σσ. 71-75.

⁴² ό.π., σ. 31.

⁴³ Γιώργος Κοτζιούλας, (Γράμμα, 4/5/1954, στον Β. Λεοντάρη για την πρώτη συλλογή του). Αναδημοσίευση περιοδικό *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος 2015, σ. 13.

⁴⁴ Κώστας Κουλουφάκος, «Βύρωνα Λεοντάρη, *Γενική αίσθηση (Ποιήματα)*» Πρώτη δημοσίευση, *Επιθεώρηση Τέχνης*, τχ. 1, Χριστούγεννα 1954, αναδημοσίευση *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος 2015, σ. 70.

τεχνικής, αναγνωρίζοντάς του μάλιστα, τη χρήση ιδιόμορφων σπαστών ομοιοκαταληξιών στα έμμετρα μέρη των ποιημάτων του.

Αξίζει να σημειωθεί εδώ, ότι ο Λεοντάρης τόσο στον πρώτο κύκλο των συλλογών του όσο και στον τελευταίο, δεν παύει να κρατά το μέτρο, κάτι που είναι φανερό και στο *Εκ Περάτων*, το οποίο γράφεται στα ώριμα χρόνια του ποιητή. Όπως θα παρατηρήσει η Νόρα Ράλλη σε ένα άρθρο της, αποχαιρετώντας τον ποιητή «χωρίς άμυνες, περιστροφές και υπεκφυγές, αγκάλιαζε το καινούριο με την ίδια θέρμη που συνέπλεε με το παλιό»⁴⁵ παραμένοντας, ας μας επιτραπεί να συμπληρώσουμε, πάντα μοντέρνος και επίκαιρος.

2.2 Χαρακτηριστικά της δεύτερης περιόδου

Στη δεύτερη περίοδο του Λεοντάρη, παρατηρείται μεγαλύτερη αμεσότητα στον λόγο του. Είναι επιφορτισμένος με δυνατά συναισθήματα κι όπως επισημαίνει ο Β. Χατζηβασιλείου «Η γλώσσα είναι πια ρηξικέλευθη ύβρις αντλώντας τη δύναμή της από το συνειδησιακό κενό· οι κλιτικές προσφωνήσεις περιορίζονται και το συναισθηματικό φορτίο μετασηματίζεται σε ποιητική συγκίνηση».⁴⁶ Την θέση της αισιοδοξίας με την οποία ξεκίνησε στον πρώτο κύκλο ποιημάτων του, αντικαθιστά σταδιακά η μελαγχολία και μια λυπηρή διαπίστωση:

Θα 'ναι φριχτό να φύγουμε έτσι, δίχως

μια πίστη, έναν αγώνα, μια κραυγή

-άνθρωποι που πέθαναν δίχως μια αμυχή,

⁴⁵ Νόρα Ράλλη, «Αποχαιρετώντας τον Βύρωνα Λεοντάρη» *Η εφημερίδα των συντακτών*,.

https://www.efsyn.gr/authors/nora-ralli?_wrapper_format=html&page=0

Αύγουστος, 2014 Τελευταία Ανάκτηση 20 Φεβρουαρίου 2024 18:05.

⁴⁶ Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, «Τρεις θέσεις και μια άρνηση για την πολιτική ποίηση», πρώτη δημοσίευση *Διαβάζω*, τχ. 99, 26 Ιουλίου 1984), αναδημοσίευση *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούλιος 2015, σ. 75.

άνθρωποι που «διελύθησαν ησύχως»⁴⁷»

Ο κοφτερός και υπαινικτικός του λόγος, εξακολουθεί να προτάσσει την έλλειψη αγωνιστικής συνείδησης:

Σκιά ήταν ό, τι για ζωή αγαπήθη,

ήχος στεγνός μιας άδειας λέξης

-σαν ήρθε η ώρα να διαλέξεις

είπες: ας φράζουν τη φωτιά άλλα στήθη...⁴⁸

Παρατηρεί κανείς ότι ο Λεοντάρης στη φάση αυτή, επικεντρώνεται στην ουσία της δημιουργίας, σε έναν πνευματικό αγώνα που καλείται να δώσει εκείνος και η γενιά του. Έχοντας πλήρη ποιητική αυτοσυνειδησία, αναγνωρίζει την αδυναμία έκφρασης μέσω της ποίησης, βιώνοντάς την ως μια κρίση που τον ωθεί να αναρωτηθεί:

Είναι μια κρίση δημιουργίας μόνο ή μήπως είναι

το τέλος, η κατάρρευση της σκέψης, η ερημιά⁴⁹

Οι δίχως αντίκρισμα ιδεολογικοί αγώνες γράφουν στην ποιητική ψυχή, που δεν γίνεται να μείνει ασυγκίνητη, για τον λόγο αυτό ο Λεοντάρης απογοητευμένος θα καταλήξει:

Άνεμοι σύντροφοι μας άπλωσαν το χέρι

ήλιοι μας προσηλότισαν

ιδανικά τραντάζανε κι εμάς την πόρτα – όμως αργήσαμε,

η ζωή δε μας περίμενε,

όταν ανοίξαμε, τα χνάρια από αίμα είχαν θολώσει.

Πριν ξεκινήσουμε, βουλιάξαμε σ' αποχαιρετισμούς⁵⁰

⁴⁷ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 112.

⁴⁸ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 130.

⁴⁹ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 171.

⁵⁰ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 114.

Η ιδεολογική του αποδέσμευση δε, θα αποτυπωθεί στους στίχους της συλλογής *Ανασύνδεση* (1962) όπου γράφει:

*Δεν είναι μόνο εμείς που φύγαμε απ' τις θέσεις μας
κι οι ίδιες οι θέσεις σάλεψαν
αφήνοντας ακάλυπτη όλη την καρδιά μας⁵¹*

Η υποχώρηση και ο συμβιβασμός των παλιών συντρόφων του, κατά τον Θ. Μαρκόπουλο, προβληματίζουν κι απογοητεύουν το ποιητικό υποκείμενο, οδηγώντας το σε μια εσωστρέφεια,⁵² για τον λόγο αυτό καταλήγει να γράψει:

*Έρχονται φίλοι που άλλοτε αγωνίζονταν και τώρα σταδιοδρομούν
γεμίζουνε τις κάμαρες προσέχοντας να μην αγγίζουν
τα χθεσινά τους λόγια που έμειναν με βλέφαρα ανοιχτά
πάνω στους τοίχους
πίνουν, καπνίζουν σαν ερείπια
μαθαίνοντας ο ένας τον άλλον πώς γίνεται κανείς,
από άνθρωπος σκιά -φοβάμαι⁵³.*

Η απαισιοδοξία λοιπόν και η χρήση δυνατών αντιθέσεων, εξακολουθούν και στο δεύτερο μέρος της ποίησης του:

*Τόσα φιλιά - μα δίχως χείλη
τόσες αφές – μα δίχως χέρια
τόσοι φρουροί – μα δίχως πύλη
τόσες ειδήσεις - δίχως περιστέρια⁵⁴.*

⁵¹στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 150.

⁵²Θανάσης Μαρκόπουλος, «Βύρων Λεοντάρης», *Παρέμβαση*, αρ. 68, Σεπτέμβριος 1993 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*, εκδ. Αιγαίον, Λευκωσία 2023, σ. 155-157.

⁵³στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 114.

⁵⁴στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 195.

Επιπλέον, η σταθερή αίσθηση του υπαρξιακού αδιεξόδου πάντα παρούσα σε κάθε εποχή και στιγμές-στιγμές η εκμηδένιση των πάντων, αντικατοπτρίζεται στους αιχμηρούς θα λέγαμε στίχους:

*Είμαστε μεσοπόλεμος, σου λέω,
ανίατα μεσοπόλεμος... Ας πάμε
λοιπόν κι απόψε, ας πάμε πάλι κάπου
να χορέψουμε ή να σκοτωθούμε...⁵⁵*

Ο πυκνός ποιητικός του λόγος, δομείται στη δεύτερη αυτή φάση δημιουργίας, πάνω σε διακεείμενα αλλά και μυθικές μορφές όπως η Ευριπίδεια Άλκηστη κι ο Άδμητος:

*Α, έπρεπε να πεθάνεις, Ομορφιά,
για να μπορούν να ζουν ο Άδμητος και τα γερόντια του...⁵⁶*

Ενώ ενυπάρχουν επίσης και στίχοι που παραπέμπουν στα Ομηρικά έπη:

*Τελειώνει ο κόσμος μας τελειώνει ξεψυχούν οι δαίμονές μας
θρήνοι του Κύκλωπα στα σπλάχνα μας
λιμός των Λαιστρυγόνων στων ματιών τους σκουπιδότοπους
η απατημένη Κίρκη πόρνη στα λιμάνια⁵⁷.*

Όσο για το παρελθόν κατά τα γραφόμενα του Αράγη, η μόνη αχτίδα φωτός είναι εκείνοι που θυσιάστηκαν με το κεφάλι ψηλά.⁵⁸

*- Τρομάζουμε όχι γι' αυτό που κάποτε υπήρξαμε
αλλά γι' αυτό που δεν υπήρξαμε. Ο χρόνος
σκεπάζει τα κενά της ύπαρξής με μια χεριά ξερόχορτα*

⁵⁵στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 196.

⁵⁶στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 138.

⁵⁷στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 213.

⁵⁸Αράγη, ό.π., σσ. 27-32.

σαν τις παγίδες των θεριών – τσακίζεσαι

έτσι που 'όταν ρίχνεσαι κι αυτοκτονείς σ' ένα φωταγωγό...⁵⁹

2.3 Χαρακτηριστικά της τρίτης περιόδου

Στην τρίτη και ωριμότερη περίοδο του Β. Λεοντάρη, η οποία αποτελεί την κορυφαία φάση της ποιητικής του δημιουργίας, πραγματοποιείται μια μεγάλης κλίμακας ποιοτική απόκλιση, από τις προηγούμενες συλλογές του. Στο αφιερωματικό κείμενο του Γιάννη Δάλλα για τον Λεοντάρη, το οποίο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Σημειώσεις* που υπήρξε και το πνευματικό αποθετήριο του Λεοντάρη, ο Δάλλας θα γράψει τα εξής:

*Ο ποιητής Β. Λεοντάρης, ο δικός μας άλλος Βύρωνας, δεν έμεινε απλώς ο σπουδαιότερος -η έννοια και η ρίζα της «σπουδής»- εκπρόσωπος της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς στην ποίηση. Έμεινε και επιμένει γενικότερα σαν μια κατάθεση της ύπαρξης, η πιο ακραία και πιο καίρια όλου του μεταπολέμου. Κατάθεση από το δράμα που εξυφάναμε και το ονομάσαμε, ως άλλοθι, ζωή. Όπως το εξέφρασε ο ίδιος τελεσίδικα στις πέντε τελευταίες συλλογές του: Μόνον δια της λύπης (*Σημειώσεις*, 1976), *Εκ περάτων* (*Ύψιλον* 1986), *Εν γη αλμυρά* (*Ερασμος* 1996), *Έως...* (*Νεφέλη* 2003), *Ημών των άλλων* (*περιοδ. Σημειώσεις*, 2006)⁶⁰.*

Στο *Εκ περάτων* γίνεται αντιληπτή η αναγκαιότητα ενός απολογισμού του ποιητή. Η ασταμάτητη πορεία του χρόνου και το αναπόφευκτο του θανάτου φυσικού ή πνευματικού και κατ' επέκταση η έκπτωση της τέχνης στον παρόντα χρόνο βασανίζουν το ποιητικό υποκείμενο:

⁵⁹ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 173.

⁶⁰ Γιάννης Δάλλας, «Βύρων Λεοντάρης: Ένας ποιητής ψυχοπομπός της ύπαρξης», *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος 2015, σσ. 39-62.

*Ποιος χρόνος είναι αυτός, λοιπόν, όπου τελείται ο θάνατος;*⁶¹

και:

Κι αναρωτιέμαι ήταν ανάγκη έτσι να ειπωθεί η ζωή μας

λέξεις και συλλαβές αλληλοσπαραγμένες

*στίχοι με κατακλείδες που ηχούν σαν λαιμητόμοι*⁶²

Ο τρίτος αυτός κύκλος, θα πρέπει να τονίσουμε, ότι είναι πλούσιος σε διακειμενικά στοιχεία, τόσο από την Βίβλο όσο και από άλλα θρησκευτικά κείμενα και τροπάρια:

*Μα αυτοί που κύλααν στο ποτάμι εν πνέοντες, προς εν βλέποντες, μιαν οδόν ζωής
ευράμενοι*⁶³

Μάλιστα, ο Π. Μπουκάλας θα αναφερθεί ειδικά στους τίτλους των συλλογών *Εκ περάτων* και *Εν γη αλμυρά*, επισημαίνοντας ότι είναι αντλημένοι από χριστιανικούς ύμνους και από την Παλαιά Διαθήκη αντίστοιχα⁶⁴ (Μπουκάλας, 2015: 91).

Γίνονται επιπλέον και αναφορές σε θεατρικά έργα, όπως στον *Άμλετ* του Σαίξπηρ:

*Λοιπόν, η κουκουβάγια δεν ήτανε κόρη ψωμά...*⁶⁵

χωρίς να λείπουν και οι παραπομπές σε ήρωες του 1821 όπως ο Μ. Μπότσαρης μέσα από τους στίχους:

Βροχή βροχή φαρμακερή

καθώς περνάει Μάρκο το ζόδι σου

στητό δεμένο στ' άλογό σου

⁶¹στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 240.

⁶²στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 244.

⁶³στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 227.

⁶⁴ Παντελής Μπουκάλας, «Ο στιβαρός λόγος του Βύρωνα Λεοντάρη. Καίρια ποιήματα κατασταλαγμένης αυτογνωσίας στη συλλογή "Εν γη αλμυρά"», *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος 2015, σσ. 89-93.

⁶⁵στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 234.

κι ακολουθούν παπάδες και ψαλτάδες
θυμιάματα λοιμοί και καταποντισμοί
και πίσω αιχμάλωτοι εχθροί πισθάγκωνα δεμένοι
μεταξωτές σημαίες νικημένες
άλογα καταστόλιστα
άρματα και σπαθιά ντουφέκια γιδοπρόβατα
λάφυρα ενός αγώνα που κολλάει και μπλέκεται σε βάλτα και σε βούρλα⁶⁶.

Άξιες λόγου είναι οι επισημάνσεις του Γ. Δάλλας,⁶⁷ ο οποίος διαβλέπει γλωσσικούς νεωτερισμούς στις τελευταίες πέντε συλλογές του καθώς και φραστικές καινοτομίες. Πιο συγκεκριμένα, στην συλλογή *Εκ περάτων* και στους στίχους:

*Το τέλος είχε επέλθει από καιρό
το τέλος είχε επέλθει απ' την αρχή
πέρασε πάνω μου και μ' άφησε σ' αυτή τη μετατελευταία ώρα-
μαύρη ώρα δίχως έκβαση-
να σπαρταράω ψυχόφυρτος.⁶⁸*

Παρατηρούμε την αυτοσχέδια λέξη «ψυχόφυρτος» κατά το αιμόφυρτος, η οποία αποτελεί δείγμα της γλωσσοπλαστικής ικανότητας του Λεοντάρη, με την οποία περιγράφει την ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται. Από την άλλη, στην συλλογή *Έως...*, ο Δάλλας κάνει λόγο για μια αναστοχαστική καινοτομία στους εξής στίχους:

*Έλα, λοιπόν, εσύ πνεύμα του γήρατός μου
εσύ που το παρελθόν προλέγεις
έλα και πες μου τι θα γίνει χτες*

⁶⁶στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 212.

⁶⁷ Δάλλας, ό.π., σ. 39-62.

⁶⁸στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 241.

τι θα γίνει προχτές

τι θα συμβεί στο παρελθόν;⁶⁹

Τέλος ο Γ. Δάλλας θα αναγνωρίσει ακόμη έναν νεωτερισμό στην γλώσσα του
Λεοντάρη στους στίχους:

Μα κι αν σου κόψουνε τη γλώσσα μη σωπαίνεις

Αλλά λέγε αλλαλε αλλαλε.⁷⁰

Εδώ το «άλλαλε» με δύο λ λειτουργεί ως επανάληψη του *αλλά λέγε*, επιτυγχάνοντας ο ποιητής τη δημιουργία μιας νέας λέξης, αλλά και μια φραστική αντίθεση στην οποία προτρέπει όσους σιωπούν, να εκφράσουν τις ενστάσεις τους στα κακώς κείμενα με οποιοδήποτε κόστος.

Ο Δάλλας θα κάνει λόγο επίσης για μια νοητική ποίηση και μια θεματική και νοηματική αλληλουχία από συλλογή σε συλλογή. Αναφορικά με το στιχουργικό κομμάτι των ποιημάτων του, κάνει λόγο για παρατονισμένα μέτρα και ρίμες «σκάζουσες», όπως τις χαρακτηρίζει, ενώ οι διασκελισμοί του γίνονται ανακόπτοντας λέξεις από στίχο σε στίχο όπως παρακάτω:

Αγύριστου του γυρισμού πήρα τις στράτες

παραιτημένος πια, ναι, per viltate,

απ' όλες τις διαφυγές...Και βάσα-

να άλλα πιο μαύρα τώρα με σκεπάσαν...⁷¹

Σε ό, τι αφορά το ύφος και τα εκφραστικά του μέσα, ο Αράγης⁷² διαβλέπει μια λιτότητα στο τόνο του και μια ιδιοφωνία:

⁶⁹ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 296.

⁷⁰ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 313.

⁷¹ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 238.

⁷² Αράγης, ό.π., σσ. 27-32.

*Σεσημασμένος είμαι. Έχετε τα γραφικά μου αποτυπώματα
μπορείτε να με αναγνωρίσετε, όχι όμως και να με διαβάσετε
ούτε να με διαβείτε⁷³.*

ενώ ο λόγος του, είναι στοχαστικός και πολλές φορές αποπνέει μια έντονη διαμαρτυρία, σε σημείο όπου διαφαίνονται και σημάδια οργής.

Ο Λεονταρικός λόγος είναι σε σημαντικό βαθμό μια ποίηση για την ποίηση. Εμπεριέχει έναν έντονο προβληματισμό για την κοινωνική λειτουργία της ποίησης σε «μικρόψυχους καιρούς», κοντινό με αυτόν του Καρυωτάκη, ακριβώς γιατί ψάχνει όπως κι εκείνος τα όρια της ποίησης. Οι παρακάτω στίχοι του:

*Τα λόγια που μιλώ μου κόβουνε τη γλώσσα
κάθε χειρονομία μου με σταυρώνει.
Ας το ξεκαθαρίσουμε λοιπόν
Σ' αυτή την εποχή της υπαρκτής ποίησης
ποιητής μιας ποίησης που δεν μπορεί να υπάρξει
μόνο με τους νεκρούς μιλώ και γι' αυτούς γράφω.
Μόνο αυτοί μπορούν να με διαβάσουν⁷⁴*

αποτελούν την μεγαλύτερη απόδειξη αυτής της αναζήτησης και την βαθιά του αυτοσυνειδησία της ποιητικής λειτουργίας.

⁷³ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 293.

⁷⁴ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 293.

3.1 Η ποίηση της ήττας

Το εμβληματικό κείμενο του Β. Λεοντάρη *Η ποίηση της ήττας*, δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στην *Επιθεώρηση της Τέχνης* το 1963 και αποτέλεσε την αφορμή πολλών συζητήσεων και αντιπαραθέσεων. Η εικοσαετία από το 1940-1960, σημαδεύεται από συνταρακτικά γεγονότα, τα οποία κατά τον Λεοντάρη, επηρέασαν ένα μεγάλο μέρος των ποιητών, οδηγώντας τους από το αντιστασιακό και μεταντιστασιακό κλίμα στην «ποίηση της ήττας».⁷⁵ Πρόκειται για έναν όρο που εισάγει ο Λεοντάρης, αναφερόμενος σε μια ποίηση έντονου προβληματισμού, σε ένα ποιητικό φαινόμενο το οποίο δηλώνει:

Μια ποίηση που πυρήνας της είναι η αίσθηση ότι ο σημερινός άνθρωπος βγαίνει καθημαγμένος από μια ήττα, που δεν σημαδεύει ανεξίτηλα μονάχα τον ελληνικό χώρο, αλλά είναι, γενικότερα, ήττα της ανθρωπότητας, του πολιτισμού.⁷⁶

Η ποίηση της ήττας όπως θα υποστηρίξει, είναι προϊόν συνειδησιακής κρίσης και γνήσιας έκφρασης της ανθρώπινης αλήθειας κι όχι μια ποίηση φυγής.⁷⁷ Στην προσπάθειά του να ενισχύσει αυτή την διαπίστωση, επιλέγει να κάνει κριτική ανάλυση σε δύο συλλογές τις οποίες θεωρεί περισσότερο αντιπροσωπευτικές. Στην συλλογή *Ο Γυρισμός του Θανάση Κωσταβάρα* και στην συλλογή *Μαθητεία* του Τίτου Πατρίκιου.

Κατά τον Λεοντάρη, η έννοια της ήττας στον πνευματικό κύκλο, δεν υπήρξε αποδεκτή με κανέναν τρόπο. Θεωρήθηκε μάλιστα σαν μύθος, στα μυαλά των ποιητών. Συνεπώς

⁷⁵ Βύρων Λεοντάρης, «Λίγα ακόμη για την ποίηση της ήττας» στο *Η ποίηση της ήττας*, εκδ. Έρασμος, Αθήνα 1983, σ. 81.

⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 67.

⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 81.

αποφεύγεται από τον εν λόγω κύκλο, η αναφορά στον συγκεκριμένο όρο και η παροχή περαιτέρω πληροφοριών και εξηγήσεων. Ο Λεοντάρης όμως επιμένει, πως:

Ο σημερινός άνθρωπος μπορεί να αναγνωρίσει το αληθινό του πρόσωπο μόνο μέσα στη μεταπολεμική μας ποίηση, μέσα σ' αυτή θα βρει κάποιο φως για το αίνιγμα των πληγών του, γιατί αυτή παραμένει ως τώρα μοναδική μαρτυρία της μεταπολεμικής περιπέτειας.⁷⁸

Έπειτα και από την δήλωσή του ότι:

Οι ποιητές οδηγούνται, μέσα απ' τα βάθη του εσωτερικού ελέγχου, πιο κοντά στην ουσία της ποίησης. Όχι σπάνια παρατηρείται το φαινόμενο, πολλούς ποιητές να τους κερδίζει η ποίηση, τη στιγμή ακριβώς που πάει να τους χάσει η ιδεολογία τους.⁷⁹

ο Δημήτρης Ραυτόπουλος, εντοπίζει την ενδεχόμενη αιτία των αντιδράσεων από την πλευρά της αριστεράς. Όπως ισχυρίζεται: «Για το μαρξιστικό, ορθόδοξο δόγμα, η άποψη περί τέλους της αντιστασιακής ιδεολογίας ήταν ήδη βλασφημία, όταν μάλιστα, προχωρώντας, διαχώριζε την ποίηση από την ιδεολογία, στρέφοντας την πρώτη κατά της δεύτερης».⁸⁰ Ο Λεοντάρης, σχετικά με την προέλευση της ποίησης της ήττας, θα σημειώσει ότι: «Οι ρίζες της ανάγονται στην αντιστασιακή ιδεολογία. Είναι μια βαθιά κρίση και ίσως το τέλος της αντιστασιακής ιδεολογίας και της αντιστασιακής ποίησης».⁸¹

Σε μια αντιπαραβολή παρελθόντος και παρόντος επίσης, θα αναφέρει ότι η πεποίθηση του ανθρώπου περί ηρωισμού, επίδρασης της ποίησης και κοινωνικών κεκτημένων, διαψεύδονται και αμφισβητούνται, ενώ ο δημιουργός εγκλωβίζεται στο συναίσθημα μιας αγχωτικής ποιητικής λειτουργίας. Ως γενικά χαρακτηριστικά της ποίησης, ο Λεοντάρης θα

⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 68.

⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 69.

⁸⁰ Δημήτρης Ραυτόπουλος, «Ποιήματα νέων πάνω σε αγγελτήρια θανάτου. Από την ήττα της ποίησης στην ποίηση της ήττας», *Μανδραγόρας*, τχ. 25, Μάρτιος-Ιούλιος 2001, σ. 33.

⁸¹ Λεοντάρης, *ό.π.*, σ. 68.

επισημάνει,⁸² την έντονη συγκίνηση ενώ θα υποστηρίξει ότι η ποίηση, είναι δομημένη ως μια αναδρομή, που κατά την συντέλεσή της οδηγεί με τρόπο βασανιστικό σε αναθεωρήσεις κι επανατοποθετήσεις.⁸³

Για την αδυναμία της ποιητικής δημιουργίας θα μιλήσει και ο Μανόλης Λαμπρίδης κάνοντας λόγο, για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ποιητές, με το υλικό της σύγχρονης πραγματικότητας, ώστε να εκφραστούν και να κατορθώσουν να δημιουργήσουν έργα όπως ακριβώς τα επιθυμούν. Όπως λέει λοιπόν, οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει κάτι τέτοιο είναι:

Είτε από υποκειμενική αδυναμία γενικά, είτε γιατί πρωτοφανέρωτα βιώματα τους έφεραν μπροστά σε μια οριακή εκφραστική κρίση: είδαν το υλικό αυτό της σύγχρονης πραγματικότητας να αντιστέκεται, να μην τιθασειύεται εύκολα για ποιητική διαμόρφωση, να δυστροπεί να χωρέσει σε ποιητική φόρμα. Στο έργο πολλών σύγχρονων ποιητών βρίσκουμε παραδείγματα όπου η ποίηση φαίνεται σα να φτάνει κάποιο επιβεβλημένο, αμετάθετο όριο, ή ναυαγεί μέσα στην ανεμοζάλη συγκλονιστικών πρωτόγνωρων περιστάσεων και βιωμάτων, παραιτείται.⁸⁴

Επιπροσθέτως ο Αλέξανδρος Αργυρίου σε μια προσπάθεια διαχωρισμού της «αντιστασιακής ποίησης» και της ποίησης της «ήττας» εύστοχα θα δηλώσει, πως από το 1945 και μετά, η παραγόμενη ποίηση υμνεί την αντίσταση, ενώ η ποίηση από το 1956 κι αργότερα, ρίχνει τους ηρωικούς της τόνους, μειώνει το επαναστατικό της ήθος και είναι επιφορτισμένη με δραματικότητα η οποία με πλάγιο τρόπο παραπέμπει σε υπαρξιακές αγωνίες. Μια δήλωση που ενισχύει την προβληματική της μεταπολεμικής ποιητικής διαδικασίας.⁸⁵

⁸² Στο ίδιο, σ. 69.

⁸³ Στο ίδιο, σ. 70.

⁸⁴ Μανόλης Λαμπρίδης, «Σημειώσεις στα περιθώρια. Θέματα ποιητικής», *Μανδραγόρας*, τχ. 25, Μάρτιος-Ιούλιος, Αθήνα 2001, σσ. 87-95.

⁸⁵ Αλέξανδρος Αργυρίου, «Οι περιπέτειες μιας διακριτικής πρότασης και η ιδεολογική χρήση της», *Μανδραγόρας*, τχ. 25, Μάρτιος- Ιούλιος, Αθήνα 2001, σσ. 37-39.

Όσον αφορά τις τάσεις στην ποίηση της ήττας, ο Λεοντάρης διακρίνει δύο.⁸⁶ Αρχικά, διαβλέπει έναν υποκειμενικό πεσιμισμό, σύμφωνα με τον οποίο, ο άνθρωπος ως μονάδα λυγίζει υπό το βάρος των τύψεων για την απόλαυση της ζωής, που με ανιδιοτέλεια κάποιοι άλλοι θυσίασαν. Δεν παύει να αναγνωρίζει εντούτοις, την ύπαρξη σταθερών αξιών όπως η ομορφιά, η ελευθερία αλλά και η ελπίδα, οι οποίες διατηρούν τη βάση του κόσμου αναλλοίωτη.

Από την άλλη, η δεύτερη τάση δεν αφορά μόνο το υποκειμενικό κομμάτι αλλά και το κομμάτι της ευρύτερης κοινωνίας και των σχέσεων. Ο άνθρωπος όπως θα γράψει ο Λεοντάρης παρουσιάζεται όχι μόνο διασπασμένος, αλλά και τελείως αποδιωγμένος από την εξωτερική πραγματικότητα, που κι αυτή είναι επίσης εξαρθρωμένη.⁸⁷ Στην δεύτερη τάση, ο ποιητής διαβλέπει έναν απογυμνωμένο λόγο, έντονα περιγραφικό και βαθιά νατουραλιστικό.

Αξίες όπως η ελευθερία και η επανάσταση, χάνουν το νόημά τους και μόνο η ανάμνηση και η αναζήτηση της αλήθειας διατηρούν το βάρος τους.⁸⁸ Έτσι λοιπόν ο Λεοντάρης θα αναγνωρίσει στην ποίηση της ήττας το ρεαλιστικό στάδιο που χαρακτηρίζει τη δεύτερη τάση, από το οποίο διέρχονται οι σύγχρονοι ποιητές προκειμένου να κατανοήσουν το παρελθόν και να καταστούν ικανοί να αποτυπώσουν πιστά την πραγματικότητα μέσω της τέχνης τους.

Ανάμεσα στις αντιδράσεις για τις οποίες έγινε λόγος προηγουμένως, σχετικά με τις θέσεις του Λεοντάρη περί ήττας, υπήρξε μια ακόμη ένσταση, από την πλευρά του Τάσου Βουρνά. Με το άρθρο του «Η "ποίηση της ήττας" και η ήττα της κριτικής», από τις πρώτες κιόλας γραμμές, ο Βουρνάς θα αναφερθεί στο κείμενο του Λεοντάρη, αποδίδοντας στην λέξη ήττα

⁸⁶ Λεοντάρης, *ό.π.*, σ. 71.

⁸⁷ Στο *ίδιο*, σ. 75.

⁸⁸ Στο *ίδιο*, σ. 77.

μια πολιτική χροιά. Διατείνεται λοιπόν, πως ο Λεοντάρης εννοεί την ήττα της αριστεράς μετά τον Εμφύλιο και ταυτόχρονα μια ήττα ιδεολογική. Πιο συγκεκριμένα θα γράψει για τον ποιητή:

Ξεκινάει από ένα πραγματικό γεγονός: την ήττα της Αριστεράς μετά τον εμφύλιο πόλεμο και την παρακολουθεί στις επιπτώσεις της πάνω στην ποίηση αποκλειστικά. Τεκμηριώνοντας την άποψή του για τον ταυτισμό αυτής της ήττας με μια παράλληλη ιδεολογική και ανατρέχοντας σε βιβλία και στίχους των ποιητών μας, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν βρισκόμαστε απλώς μπροστά σ' ένα σύμπτωμα των ημερών μας αλλά ανιχνεύουμε το φαινόμενο μιας ιδεολογικής στροφής, που έρχεται να αρδεύσει κατά διαφορετικό τρόπο τον πνευματικό μας χώρο.⁸⁹

Η ουσία όμως της θεωρίας του Λεοντάρη, δεν έχει να κάνει με την κομματική ήττα της αριστεράς, όπως λανθασμένα την εξέλαβαν ορισμένοι, ανάμεσα σ' αυτούς κι ο Βουρνάς, αλλά με την ισοπεδωτική επέλαση του β' παγκοσμίου πολέμου ο οποίος υπήρξε σαρωτικός για την ποίηση, αλλάζοντάς την σε υπερβολικό βαθμό. Ως εκ τούτου, μετά το μακελειό και του δεύτερου πολέμου η ποίηση όπως εύστοχα θα αναφέρει ο Βασίλης Αλεξίου δεν μπορεί παρά να είναι ένας ηττημένος λόγος.⁹⁰ Ο Δ. Ραυτόπουλος θα σημειώσει «Η έννοια της ήττας στην ποίηση γενικά, δεν είναι πολιτική ούτε απλώς ιστορική, αλλά φιλοσοφική συνείδηση του χρόνου και της ανθρώπινης μοίρας. Εδώ όμως αυτή η περίσκεψη και η μεταπολεμική της μορφή εντοπίζονται, συγκεκριμενοποιούνται και οξύνονται από την ωμότητα των γεγονότων και την αμεσότητα του βιώματος».⁹¹

⁸⁹ Τάσος Βουρνάς, «Η ποίηση της ήττας» και η ήττα της κριτικής», *Επιθεώρηση Τέχνης*, τχ. 109, Ιανουάριος 1964 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*, εκδ. Αιγαίον, Λευκωσία 2023, σ. 59.

⁹⁰ Βασίλης Αλεξίου, «Για τον κριτικό λόγο του Βύρωνα Λεοντάρη», *Σημειώσεις*, τχ. 88, Δεκέμβριος 2022, σσ. 8-22.

⁹¹ Δημήτρης Ραυτόπουλος, «Ποιήματα νέων πάνω σε αγγελτήρια θανάτου. Από την ήττα της ποίησης στην ποίηση της ήττας», *Μανδραγόρας*, τχ. 25, Μάρτιος-Ιούλιος 2001, σσ. 33-36.

Στο απαντητικό κείμενο *Λίγα ακόμη για την ποίηση της ήττας*,⁹² ο Λεοντάρης θα δευτερολογήσει απευθυνόμενος στον Βουρνά, υποστηρίζοντας ότι το συναίσθημα της ήττας δεν περιορίζεται μόνο σε συγκεκριμένα έργα ή ποιητές, ούτε και σε πολιτικούς προσανατολισμούς. Όπως θα πει χαρακτηριστικά:

Η αίσθηση της ήττας διακατέχει και ποιητές, που προσδοκούσαν αόριστα μιαν άλλη ανθρώπινη μοίρα απ' αυτήν που ζουν σήμερα, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ποιητές που η αντίθεσή τους προς τις φθαρμένες αξίες είναι επίσης αντιστασιακής υφής.⁹³

Ο Λεοντάρης δεν θεωρεί την ποίηση της ήττας σαν ήττα της ίδιας της ποίησης αλλά όπως θα πει «σαν μια βαθμίδα στην προσπάθεια της ποίησης να συλλάβει το ανθρώπινο γεγονός καθολικότερα». Όπως θεωρεί, η προσέγγισή της είναι απαραίτητο να μην γίνεται μεμονωμένα.⁹⁴

⁹² Λεοντάρης, *όπ.*, σ. 82.

⁹³ Στο *ίδιο*, σ. 82.

⁹⁴ Στο *ίδιο*, σ. 85.

3.2 Θέσεις για τον Καρυωτάκη

Στο κείμενο *Θέσεις για τον Καρυωτάκη*, το οποίο δικαίως χαρακτηρίστηκε κορυφαίο από το σύνολο των κριτικών και εύστοχα κατά τον Δημήτρη Πολυχρονάκη ομοιάζει με τη δομή ενός «προσωπικού μανιφέστου»,⁹⁵ ο ποιητής θα μιλήσει για τον Καρυωτάκη όπως κανείς ως τότε, δεν είχε τοποθετηθεί. Ο Λεοντάρης ξεκαθαρίζει με ευθύτητα, τους λόγους για τους οποίους το έργο του Καρυωτάκη υπήρξε σταθμός για την μεταγενέστερη ελληνική ποίηση, σηματοδοτώντας την μεγάλη αλλαγή της.

Ο Καρυωτάκης όπως λέει ο Λεοντάρης, είναι ο ποιητής που απωθούμε. Μια αντί-προσωπικότητα. Ένας ανένταχος στους λογοτεχνικούς κύκλους ποιητής και τέλεια θωρακισμένος στον εαυτό του και για τον λόγο αυτό, άγνωστος σε όλους μας. Με τον Καρυωτάκη η ποίηση συναντά την αβάσταχτη αλήθεια και τα αδιέξοδά της και γι' αυτό κομπιάζει.⁹⁶ Ο ίδιος ο ποιητής θέτει την προβληματική της ποιητικής δημιουργίας και περιστρέφεται βασανιστικά γύρω από αυτή. Ο Λεοντάρης θα πει στο δοκίμιό του σχετικά:

Κανένας άλλος ποιητής δεν ένιωσε τόσο βαθιά και τόσο άμεσα την τραγική αδυναμία και ευτέλεια του ποιητή ως κοινωνικής ύπαρξης και σε κανένα άλλο ποιητικό έργο δεν αναιρούνται τόσο ριζικά και καιρία οι ιδεολογικές κατασκευές για την “κοινωνική σημασία” της ποίησης και τον “κοινωνικό ρόλο” του ποιητή.⁹⁷

Με τον Καρυωτάκη, η ποίηση καταλαβαίνει τα όριά της γιατί ο ίδιος υπήρξε ένας οριακός ποιητής, που έχει φτάσει σε προσωπικό τέλμα, ή όπως θα πει ο Λεοντάρης, στο

⁹⁵ Δημήτρης Πολυχρονάκης, «Κρίση και κριτική στην πρόσληψη και υποδοχή του Κ. Γ. Καρυωτάκη», *Σημειώσεις*, τχ. 51, Μάιος 1999, σσ. 7-45.

⁹⁶ Βύρων Λεοντάρης, «Θέσεις για τον Καρυωτάκη», στο *Κείμενα για την ποίηση*, εκδ. Νεφέλη 2001, σ. 17.

⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 20.

χείλος του γκρεμού.⁹⁸ Η αντίληψη λοιπόν περί κοινωνικής λειτουργίας της ποίησης, καταρρίπτεται αφού και στη σύγχρονη εποχή, δεν χρησιμεύει πουθενά. Όσο για το γλωσσικό ιδίωμα στην ελληνική ποίηση, το μόνο που αναγνωρίζει ο Λεοντάρης, είναι αυτό του Έλληνα σε συνεχή κατάσταση ανάγκης.⁹⁹

Το διάστημα 1919-1928 στο οποίο ο Καρυωτάκης δημιουργεί τα έργα του, αποτελεί σύμφωνα με μαρτυρίες σαν αυτή του Τ. Άγρα, μια εποχή κατά την οποία τα οράματα απέτυχαν και παραμερίστηκαν ηθικές αξίες και ιδανικά. Για την ίδια γενιά και εποχή, θα έρθει να προστεθεί μια ακόμη μαρτυρία, αυτή του Α. Τερζάκη, ο οποίος υποστηρίζει, ότι την γενιά αυτή, διακατείχε ένα εσωτερικό δράμα, εξαιτίας της ανέχειας, των εξοριών και της προδοσίας των άλλων. Ο Λεοντάρης θεωρεί μαρτυρίες σαν αυτές άκρως αντιπροσωπευτικές για την κυριαρχούσα κατάσταση στον κόσμο της διάνοησης εκείνης της εποχής. Τα χαρακτηριστικά της, τα οποία είναι μια τάση φυγής προς το σκοτεινό, η απαισιοδοξία, το spleen και η απέχθεια στο υπαρκτό, όπως αναφέρει, δεν αποτέλεσαν «πόζα» αλλά την πραγματικότητα.¹⁰⁰

Αντιθέτως ως «πόζα», ο Λεοντάρης θα θεωρήσει την υποκρισία και την προσκόλληση του πνευματικού κόσμου, σε επιφανειακά πράγματα και κοσμικότητες, όπως και την προσπέραση του αιματηρού παρελθόντος και των πολιτικών αλλαγών που σημάδεψαν την εποχή.¹⁰¹

Ο Λεοντάρης θα πρέπει να σημειώσουμε επίσης, ότι δεν ενστερνίζεται την άποψη ότι ο Καρυωτάκης αποτελεί τον γνήσιο εκφραστή της εποχής του, διότι αυτό όπως υποστηρίζει, αποτελεί ιδίωμα των επίκαιρων ποιητών. Όπως λέει πιο συγκεκριμένα: «...Οι αληθινοί

⁹⁸ Στο ίδιο.

⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 23.

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σσ . 16-26.

¹⁰¹ Στο ίδιο.

ποιητές δεν είναι γεννήματα “εποχής” αλλά γεννήματα της ποίησης»,¹⁰² χαρακτηρίζοντας τον Καρυωτάκη μάλιστα ως «παιδί της ποίησης», που μέσα από το έργο του όχι μόνο εξέφραζε τον εαυτό του αλλά και την υποτιμητική του άποψη για την κοινωνία και την εποχή. Όπως θα πει χαρακτηριστικά:

Τον εαυτό του εκφράζοντας πέρασε στην ποίηση και όλα αυτά τα βάσανα και δυστυχίες του καιρού του, που οι συγκαιρινοί του σαν να μην τα είχαν πάρει χαμπάρι.¹⁰³

Ο Λεοντάρης, αναφερόμενος στην Καρυωτακική ποιητική, θα εντοπίσει την αλλαγή που συντελείται κατά το διάστημα 1921-1927, διακρίνοντας την συνεχή χρήση λέξεων επιφορτισμένων με αρνητική χροιά, οι οποίες καταδεικνύουν τη σταδιακή ροπή του ποιητικού υποκειμένου από τη χαρά στη θλίψη. Όπως θα παρατηρήσει:

Η «άρπα» γίνεται «ξεχαρβαλωμένη κιθάρα», το «τραγούδι» δεν είναι πια τραγούδι αλλά «κραυγή».¹⁰⁴

Συμπληρώνει λοιπόν ο Λεοντάρης, ότι ο Καρυωτάκης δεν παίρνει καμιά χαρά από την ποίηση. Διακατέχεται από την διαρκή αίσθηση του πόνου κι έτσι με τη σειρά του αρνείται να της χαριστεί και να είναι ποιητής.

Μας διώχνουνε τα πράγματα, κ' η ποίησις

*είναι το καταφύγιο που φθονούμε*¹⁰⁵

¹⁰² Στο ίδιο.

¹⁰³ Στο ίδιο.

¹⁰⁴ Στο ίδιο.

¹⁰⁵ Από το ποίημα «Είμαστε κάτι» συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες*. Δεύτερη σειρά στο Κ. Γ. Καρυωτάκης: *Ποιήματα και πεζά*, 2017, σ.290.

Οι στίχοι του, βρίσκουν απόλυτα σύμφωνο τον Λεοντάρη που καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα με τον Καρυωτάκη λέγοντας χαρακτηριστικά: « Γιατί τι οδυνηρότερο για τον ποιητή από το βίωμα της ίδιας του της ποίησης; »¹⁰⁶

Ο Καρυωτάκης αμφισβητήθηκε σχεδόν άμα τη εμφανίσει, από το μεγαλύτερο μέρος του πνευματικού κόσμου εκείνης της εποχής, γεγονός που ο Λεοντάρης το αποδίδει σε σύμπλεγμα κατωτερότητας.¹⁰⁷ Όπως εικάζει ο ποιητής, απόδειξη αυτού του γεγονότος είναι τόσο η καθυστέρηση του Τ. Άγρα να μιλήσει ανοιχτά για το έργο του Καρυωτάκη, του οποίου την αξία θα αναγνωρίσει αργότερα, όσο και η μαρτυρία του, ότι αποτέλεσε ένα είδος « σχολής » που πολλοί μαθήτευσαν ως κακοί μιμητές του.¹⁰⁸ Η ασαφής τοποθέτηση του Άγρα, χωρίς συγκεκριμένες αναφορές αφήνει αιωρούμενη την αίσθηση ότι ο Καρυωτάκης θεωρήθηκε εμπνευστής μιας κακής ποίησης που ονομάστηκε Καρυωτακισμός.¹⁰⁹

Ο όρος « Καρυωτακισμός » λοιπόν,¹¹⁰ χρησιμοποιήθηκε για να αποτυπωθούν στα έργα νεότερων ποιητών, χαρακτηριστικά όπως η αυτό-υποτίμηση, η διαμαρτυρία της κοινωνικής απομόνωσης, η έκφραση του προσωπικού αδιεξόδου, της μελαγχολικής διάθεσης και της γλωσσικής αιχμηρότητας. Η απόδοση και η χρήση του όρου αυτού στον Καρυωτάκη, αποτελεί και την πρώτη αμφισβήτηση του. Ο Λεοντάρης από την άλλη, αναφερόμενος στον Καρυωτακισμό, θα κάνει λόγο για ένα ανύπαρκτο μυθολογικό τέρας της νεοελληνικής ποίησης.¹¹¹ Άξια λόγου πάντως είναι η αναφορά του Δ. Τζιόβα για την ποιητική επίδραση του Καρυωτάκη, η οποία διαθλάται μέσα από το πρίσμα της κοινωνικής αντίστασης, μιας

¹⁰⁶ Λεοντάρης, ό.π., 16-26.

¹⁰⁷ Στο ίδιο.

¹⁰⁸ Στο ίδιο.

¹⁰⁹ Στο ίδιο.

¹¹⁰ Δημήτρης Τζιόβας, *Από τον λυρισμό στον μοντερνισμό. Πρόσληψη, ρητορική και ιστορία στην νεοελληνική ποίηση*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2005, σ. 96.

¹¹¹ Λεοντάρης, ό.π., σ. 23.

και κατά τα λεγόμενά του, ο ποιητής της Πρέβεζας ενδιέφερε περισσότερο ως κοινωνικό/αισθητικό παρά ως ποιητικό φαινόμενο.¹¹²

Η δεύτερη έντονη αμφισβήτηση του Καρυωτάκη κατά τον Λεοντάρη, προήλθε από μια ομάδα καταξιωμένων ποιητών του 1930 λίγο μεταγενέστερών του,¹¹³ οι οποίοι αρνήθηκαν το είδος αυτό της πεισιθάνατης και αδιέξοδης ποίησης, υποστηρίζοντας μια ποίηση όπως λέει ο Λεοντάρης: «ελεύθερη από κάθε πεπρωμένο». Η αναγνώριση όμως του Καρυωτάκη την ίδια χρονική στιγμή, μοιραία είχε έντονη επίδραση και στους ίδιους.¹¹⁴

Η τρίτη αμφισβήτηση θα ακολουθήσει από δύο μεγάλους διανοητές, τον Κ. Θ. Δημαρά και τον Γ. Θεοτοκά. Ο πρώτος θα αρνηθεί την ποιητική υπόσταση του Καρυωτάκη, ενώ ο δεύτερος, δεν θα του αναγνωρίσει κανένα καλό ποίημα.¹¹⁵ Ο Λεοντάρης θα επισημάνει την προσπάθεια ολοκληρωτικής αμαύρωσης του έργου του ποιητή από τους πολέμιούς του, προβάλλοντας ως αιτία, την έντονη αμφισβήτηση της ποίησης από την μεριά του.

Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον όμως πέρα από αυτό καθ' αυτό το δοκίμιο του Λεοντάρη, είναι η έντονη επίδραση της ποίησης του Καρυωτάκη πάνω στη δική του. Ο Αράγης μάλιστα, βρίσκει την παρουσία του σε όλο το Λεονταρικό έργο και ιδιαιτέρως σε όλα τα έμμετρα ποιήματά του.¹¹⁶

Ομοίως, ο Νίκος Λάζαρης θα κάνει την παρακάτω διαπίστωση:

¹¹² Τζιόβας, *ό.π.*, σ. 97.

¹¹³ Βύρων Λεοντάρης, «Η αμφισβήτηση του Καρυωτάκη», (από το αρχείο του Β. Λεοντάρη), *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος 2015, σσ. 16-26.

¹¹⁴ Στο ίδιο.

¹¹⁵ Στο ίδιο.

¹¹⁶ Γιώργος Αράγης, «Η ποίηση: αντικείμενο και πράξη στον ποιητικό λόγο του Βύρωνα Λεοντάρη», *Γράμματα και τέχνες*, τχ. 80, Μάρτιος-Μάιος 1997 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*, εκδ. Αιγαίον, Λευκωσία 2023, σ. 202.

Η σχέση του Λεοντάρη με τον τραγικό της Πρέβεζας είναι μια σχέση ουσίας, αφού δεν βασίζεται στα εξωτερικά επιφανειακά γνωρίσματα, αλλά στο ήθος, στην κοινή δηλαδή στάση απέναντι στην ποίηση και τον κόσμο.¹¹⁷

Επίσης, ο Φ. Τερζάκης αναγνωρίζει ως ποιητικό πρότυπο του Λεοντάρη τον Καρυωτάκη, αλλά και ως «εσωτερικό» συνομιλητή του.¹¹⁸ Παράλληλα ο Γιάννης Κουβαράς, κάνει κάποιες πολύ σημαντικές παρατηρήσεις κατά την σύγκριση των δύο ποιητών, εντοπίζοντας πολλά κοινά στοιχεία, όπως η αίσθηση εξορίας που βιώνουν ως υπαρξιακό γεγονός, η καταθλιπτική θεματική, ενώ ως κοινή συνισταμένη αναγνωρίζει τον σαρκασμό και την οργή. Η χρήση του α΄ πληθυντικού επίσης είναι χαρακτηριστικό, που συναντάται στην ποίηση και των δύο.¹¹⁹

*Αλλάζουμε με ήχους και συλλαβές
τα αισθήματα στη χάρτινη καρδιά μας,
δημοσιεύουμε τα ποιήματά μας,
για να τιτλοφορούμεθα ποιητές¹²⁰*

Κ. Γ. Καρυωτάκης

*Νωρίς νωρίς μπαρκάραμε στο σάλο της ζωής
περάσαμε τις παιδικές θάλασσες θερισμένες*

¹¹⁷ Νίκος Λάζαρης, «Το αντίδρομο ταξίδι», *Γράμματα και Τέχνες*, τχ. 50, Μάρτιος-Μάιος 1987 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*, εκδ. Αιγαίον, Λευκωσία 2023, σ. 123.

¹¹⁸ Φώτης Τερζάκης, «Η κριτικογραφία του Βύρωνα Λεοντάρη», *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος 2015, σ. 119.

¹¹⁹ Γιάννης Κουβαράς. «Καρυωτάκης-Λεοντάρης: πρόδηλες συγκλίσεις και λανθάνουσες αναλογίες», *Η Καθημερινή*, 1998 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*, εκδ. Αιγαίον, Λευκωσία 2023, σσ. 230-233.

¹²⁰ Από το ποίημα «Όλοι μαζί» συλλογή *Ποιήματα και πεζά*, 2017, σ. 314.

σβησμένα τα πρωινά τα δάση και σπασμένες

σπασμένες όλες οι βεντάλιες της βροχής¹²¹.

Βύρων Λεοντάρης

Ο Λεοντάρης αποτελεί άξιο συνεχιστή του Καρυωτάκη ως ένα βαθμό, ακριβώς επειδή αναζητά τα όρια της ποίησης όπως έκανε κι εκείνος. Ο Καρυωτάκης θα γράψει:

Και κάποτε οι μελλούμενοι καιροί:

- *Ποιος άδοξος ποιητής, θέλω να πούνε,*

την έγραψε μιαν έτσι πενιχρή

μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι που 'ναι,¹²²

Κατ' αντιστοιχία ο Λεοντάρης θα γράψει με τόνο αφοπλιστικό:

Σ' αυτή την εποχή της υπαρκτής ποίησης

Ποιητής μιας ποίησης που δε μπορεί να υπάρξει

μόνο με τους νεκρούς μιλώ και γι' αυτούς γράφω.

Μόνο αυτοί μπορούν να με διαβάσουν¹²³

Κατά την εκπόνηση της εργασίας αυτής, επιχειρήσαμε να φωτίσουμε μέσα από τα κριτικά κείμενα σημαντικών ανθρώπων του πνεύματος, τα κυριότερα στοιχεία του Λεονταρικού ποιητικού και δοκιμακού έργου. Ωστόσο, πριν κλείσουμε το πολύ σημαντικό κεφάλαιο της ποίησης που ονομάζεται Βύρων Λεοντάρης, κρίνουμε απαραίτητο, να αναφέρουμε και δύο λόγια από τον γιό του, Γιάννη Λεοντάρη. Ο Γ. Λεοντάρης ερωτώμενος

¹²¹ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 23.

¹²² στο *Σάτιρες* στο *Κ. Γ. Καρυωτάκης: Ποιήματα και πεζά*, ό.π., σ. 196.

¹²³ Από το ποίημα «Εκτός», συλλογή *Έως...* στο *Ψυχοστασία*, 2017, σ. 293.

σε συνέντευξή του για το πώς αποτιμά την παρακαταθήκη του πατέρα του, θα απαντήσει ως άνθρωπος της τέχνης αλλά και ως καλός γνώστης της πατρικής ποίησης, ως εξής:

[...] Υπάρχει ωστόσο κάτι εξαιρετικά κρίσιμο το οποίο μας αφήνει ως παρακαταθήκη (ο Β. Λεοντάρης): Η ποίηση και ο κριτικός λόγος του είναι εν βρασμό, λόγος θερμόαιμος, ριψοκίνδυνος και αυτοαναφλεγόμενος. Θα μπορούσε να είναι αλλιώς; Θα μπορούσε, αλλά αυτό δεν αντέχεται πια στις μέρες μας. Γιατί, ενάντια στην τυραννία και τον ολοκληρωτισμό της ψυχραιμίας, σήμερα που η ποίηση λιγοστεύει, δεν αντέχεται να παραμένεις ψύχραιμος, ούτε βέβαια να απεμπολείς το δικαίωμα να ζεις με το όνειρο της ουτοπίας.¹²⁴

Κλείνοντας, είναι σημαντικό να σημειώσουμε, ότι τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την μελέτη μας αναφορικά με το έργο του Βύρωνα Λεοντάρη, είναι ότι υπήρξε ένας ποιητής του στοχασμού και μια φωνή αφύπνισης και αλήθειας. Βαθιά ανθρώπινος, ανήσυχος και πάντα επίκαιρος, αφουγκράστηκε τον παλμό της εποχής του, μιας εποχής έντονων κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων και υπηρέτησε πιστά και με συνέπεια την τέχνη του, υπερασπιζόμενος τις θέσεις του, ανεξαρτήτου κόστους, ως το τέλος της ζωής του. Υπήρξε ασυμβίβαστος και βαθιά ρεαλιστής, ένας ποιητής μιας «κλειστής» ποίησης, απευθυνόμενης σε όσους διέθεταν ανοιχτά αυτιά για να την αφουγκραστούν και να την κατανοήσουν. Για τον λόγο αυτό, το στίγμα του παραμένει ανεξίτηλο μέσα στο χρόνο.

¹²⁴ Γιάννης, Λεοντάρης, «Ο έρωτας έχει νικηθεί απ' το φόβο», <https://www.philenews.com/politismos/article/1166793/giannis-leontaris-o-erotas-echi-nikithi-apo-ton-fovo/>,

1 Νοεμβρίου 2022 Τελ. Ανάκτηση 26 Μαΐου 2024 15:25.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας μας, κάναμε μια προσπάθεια να δημιουργήσουμε, με την ελάχιστη δεξιότητά μας, μια σειρά ποιημάτων, σύμφωνα με τον τρόπο του ποιητή Βύρωνα Λεοντάρη (a la manière de), καθώς και πέντε μονολόγους.

Πιο συγκεκριμένα, σε ότι αφορά τα ποιήματα, εξασκηθήκαμε σε ελεύθερους, ελευθερωμένους και έμμετρους στίχους, επιδιώκοντας να εντάξουμε κάποια χαρακτηριστικά του τρόπου γραφής του ποιητή, όπως η διακειμενικότητα, η αυτοαναφορικότητα, ο έντονος λυρισμός του και η φιλοσοφική του διάθεση. Τα στοιχεία της μελαγχολίας, της βασανιστικής προσπάθειας του ποιητικού υποκειμένου να μιλήσει για το αντικείμενό της γραφής του, ο υπόγειος Καρυωτακισμός που διαπνέει την ποίησή του, αποτέλεσαν τα βασικά χαρακτηριστικά, στην προσπάθειά μας να δημιουργήσουμε τα δικά μας ποιήματα. Στο τεχνικό κομμάτι των έμμετρων έργων του, στο οποίο παρατηρούνται «σκαστές» ομοιοκαταληξίες αλλά και χρήση ανισοσύλλαβων στίχων, εργαστήκαμε με παρόμοιο τρόπο, στα πλαίσια του δυνατού, κρατώντας την θεματική και το ύφος του ποιητή, μεταφέροντάς τα εντούτοις, λίγο πιο κοντά στο σήμερα.

Επιπροσθέτως, σε ότι αφορά τα μονολογικά κείμενα είναι σημαντικό να αναφέρουμε, ότι το πρώτο κομμάτι του μονολόγου *Το παιδί με τη σφεντόνα*, βασίζεται στο ποίημα *Νανούρισμα για ένα μικρό χτίστη*, με δάνεια εντούτοις κάποιων λέξεων ή φράσεων από άλλα ποιήματα του Β. Λεοντάρη. Στο εν λόγω κείμενο, κινηθήκαμε μεταπλαστικά, θέλοντας να παρουσιάσουμε την ιστορία μιας μητέρας, που μονολογεί περιμένοντας τον γιο της. Στο δεύτερο μονολογικό κείμενο, το *Κάλεσμα*, το οποίο θα χαρακτηρίζαμε ως ένα είδος ερωτικού μονολόγου, επιλέξαμε να εντάξουμε σποραδικά στίχους από τη συλλογή του ποιητή *Εν γη αλμυρά*, όπως και όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία που αποτυπώνονται στο έργο του μεγάλου αυτού ποιητή. Ο τρίτος μονόλογος με την ονομασία *Ας είμαστε*, που

βασίζεται στο ποίημα *Του δρόμου (IV)*, υπήρξε η έμπνευση, ώστε να φανταστούμε την ιστορία ενός βασανισμένου νέου ανθρώπου, της σύγχρονης εποχής. Επιπλέον, δημιουργήσαμε ακόμη ένα μονολογικό κείμενο, με την ονομασία *Το αγκάθι*, το οποίο ενέχει και αυτό χαρακτηριστικά της ποιητικής του Λεοντάρη και πραγματεύεται μια ερωτική απογοήτευση, για τη δημιουργία του οποίου βασιστήκαμε στο ποίημα *Νυχτερινά (V)*. Κλείνοντας, στον πέμπτο και τελευταίο μονόλογο του δεύτερου μέρους, ο οποίος φέρει τον τίτλο *Ο άγνωστος στρατιώτης*, διατηρήσαμε την θεματική του ποιήματος του Β. Λεοντάρη *Known unto God*, με δάνεια από τα ποιήματα *Φωνές* του Κ. Γ. Καρυωτάκη και *Νάρκη μου σφράγισε το νου* του William Wordsworth. Στο παράρτημα που βρίσκεται στο τέλος της εργασίας μας, παρατίθενται όλα τα ποιήματα του Β. Λεοντάρη, που υπήρξαν η πηγή έμπνευσης για τα δικά μας ποιήματα και μονολογικά κείμενα.

Μάχη - χωρίς να πολεμάμε

Τόσες βροχές - δίχως σταγόνες

τόσες πληγές - μα δίχως αίμα

τόσος χιονιάς - δίχως χειμώνες

τόσοι σταθμοί - μα δίχως τρένα.

Τόσες καρδιές - μα δίχως χτύπους

τόσα κορμιά - μα δίχως θέρμη

νιότη χαμένη δίχως μύθους

ηρώων ούτε ένας ύμνος μιας Ελένης.

Μορφές του σήμερα σπουδαίες,
με έργα μεγάλα και διακρίσεις
μας γέμισαν κούφιες ιδέες,
αλλά στην πράξη μόνο απομιμήσεις

Πάθος – δίχως να επιθυμούμε
μάχη χωρίς να πολεμάμε
έλα λοιπόν κι απόψε, ας πάμε
να νικήσουμε ή να ηττηθούμε

Τι αίνιγμα ο κόσμος, τι εξορία
μήπως δε μοιάζει με εξορία
δική μου κι άλλων...που ψάχνουνε
μιαν έξοδο κινδύνου;

Ήμασταν κρίνα του γιαλού μα τώρα
ξερόχορτα σ' ένα λιβάδι.
Βγάλε τη μάσκα, φανερώσου,
Ψυχή, μυαλό, καρδιά και ζάφνιασέ με.

Είμαστε σα νανάγια, σου λέω,
τ' απόλυτα νανάγια...ας πάμε

λοιπόν κι απόψε, ας πάμε πάλι κάπου
να νικήσουμε ή να ηττηθούμε.

Η θλίψη μπαίνει από παντού στο σπίτι

Η θλίψη μπαίνει από παντού στο σπίτι
κι όσα στη σκέψη σου είχες χτίσει
τόρα η ζωή τα 'χει γκρεμίσει
η θλίψη μπαίνει από παντού στο σπίτι.

Τα χείλη σου – που ψέλλισαν για αγάπη
έχουνε τώρα πια σφραγίσει
καμιά διέξοδο και λύση
καμιά της σκέψης έστω αυταπάτη.

Πλάνη ήταν ό,τι νόμιζες για τύχη
ανάγκη μόνο της καρδιάς σου,
κούφια και τα ιδανικά σου,
ο θρήνος άρχισε στις Τροίας τα τείχη.

Θρήνος γοερός, απέραντη η λύπη
κλεισμένη μέσα στην ψυχή σου.
Τώρα μετράς την αντοχή σου
η θλίψη μπαίνει από παντού στο σπίτι...

Μέρες προσμονής

*Τα παιδιά στη γειτονιά
στήσανε παιχνίδι
κι εγώ στέκομαι ήδη
στο παράθυρο.*

*Είναι ο καιρός πολύς
που σε περιμένω,
σαν κεριά αναμμένο
μέχρι να φανείς.*

*Είναι κάθε πρωινό
μια καινούρια ελπίδα,
μα και μια λεπίδα,
άμα δε σε δω.*

*Και οι νύχτες εχθρικές
με περιγελάνε,
έρχονται και πάνε
βασανιστικές.*

Με μια σφαίρα στην καρδιά

κι ένα άδειο βλέμμα,

διάλεξες το ψέμα

κι άνοιξες πανιά.

Όπου πας, είμαι κι εγώ.

Είμαι ανάμνησή σου,

φλέβα στο κορμί σου

κι αναφιλητό.

Μέσα στη σιωπή σε βρίσκω

Μέσα στη σιωπή σε βρίσκω Έξω απ' τα λόγια

δεν έχω στίχους ν' ακουμπήσω την ψυχή.

Κάθε προσπάθειά μου είναι φτωχή.

Ατέλειωτα του νου τα δρομολόγια.

Που έχω γίνει ότι είμαι μέσα από 'σένα

κι όλα τα μύχια αισθήματά μου φανερωθήκαν.

Τα κάστρα που στη σκέψη μου χτιστήκαν,

το απτό τα γκρέμισε τώρα ένα ένα.

*Αυτό που με συγκλόνιζε ως τώρα,
δε μ' άφησε να το χαρώ η τύχη.
Πόσο οι σχέσεις μοιάζουν με ατύχη-
μα όταν έρχονται και φεύγουνε σα μπόρα.*

*Κι εσύ ήρθες σαν τη δυνατή βροχή μια μέρα,
που γλίστρησε απ' τα χέρια μου και πάει.
Η σκέψη μου αδιάκοπα στριφογυρνάει,
σ' αυτά τα χέρια που σε κλέψανε από μένα.*

*Τι μάτια που φαίνονται μακριά σου,
κάθε αφή και γεύση, κάθε αναπνοή μου,
κι είναι τόσο αδύναμη η φωνή μου
στ' αντίο σου να πω έστω ένα στάσου.*

*Μέσα στη σιωπή σε βρίσκω και φοβάμαι.
Ποιος απ' τους δυο μας ειν' αυτός που φταίει;
Τώρα που κι η μορφή σου καταρρέει
Νιώθω, ποτέ ίδιος πως δε θα είμαι.*

*Πόσο φριχτά μονάχος πρέπει να υποφέρω
τη σκέψη ότι σ' άλλη αγκαλιά είσαι τυλιγμένη,*

σε άλλων ματιών τα χάρδια παραδομένη,
ποτέ ο ίδιος δε θα 'μαι και το ζέρω.

Οι μαχητές

Ατρόμητοι, όσοι ήταν πάντα στις επάλξεις,
μαχόμενοι με όπλα και ψυχή,
με στήθη έτοιμα για σφαίρα και φωτιά,
με της ελπίδας τα φτερά ορθάνοιχτα,
πάντα έτοιμοι να ενωθούνε με τα πλήθη
αλλά και σε μοναχικούς δρόμους να πορευτούν.

Αυτοί δεν καταδέχτηκαν να μπουν σε καλούπια,
ποτέ τους δεν λησμόνησαν την ανθρωπιά, ούτε και την ταυτότητά τους,
γιορτάζοντας άσκοπα
και διασκεδάζοντας μαζί με τους καλούς τους φίλους.

Γι' αυτούς η κάθε μέρα ήταν γιορτή,
κάθε στιγμή ανθρώπινη.

Πάντοτε μάχιμοι
για ευτυχία αλλά και δυστυχία,
σε χρονοδιαγράμματα δεν υπακούσανε,
αδέκαστοι πορεύτηκαν σε όλο τους το βίο,

ούτε την ίδια τη ζωή τους λογαριάσαν,
μα θυσιάζοντάς την, είχαν επίγνωση του κόστους.

Ο θάνατος με περηφάνεια,
γκρέμιζε πόλεις και ισοπέδωνε λαούς,
όταν όλοι σωπάσανε και κρύφτηκαν και χάθηκαν,
μόνο αυτοί προτάζανε τα στήθη,
εκείνοι πάλεψαν, αυτοί δοθήκαν,
γνωρίζοντας καλά ότι δεν ήταν ένα παιχνίδι
για να το παίζουν μ' όρους δικούς τους κι έτσι να το τελειώσουν.

Πάνοπλοι για το μεγάλο αγώνα,
χύμηξαν στο πεδίο αυτοκτονώντας,
μήπως και προλάβουν τον εφιάλτη,
να σώσουν ότι σώζεται.

Τώρα σαν ψίθυροι ακούγονται στ' αυτιά μας
οι τόσο μακρινές και ανατριχιαστικές ιαχές τους,
κάποιοι απ' τον τάφο τους τα χόματα τραντάζουν,
άλλων σπαρμένα οστά σε βουνά και σε κορφές κοιμούνται,
μόνοι-άπαρτα αλλά κι απάτητα φροντίζοντας να μένουνε τα όρη,
θαυμάσια κι ελεύθερα,
κι ας παραπαίει τούτος ο κόσμος, ας διαλύεται σχεδόν...

*Ατρόμητοι, όσοι ήταν πάντα στις επάλξεις,
Ατρόμητοι, αυτοί, που χάθηκαν,
προσφέροντας ασφάλεια και ελευθερία
στη γη,
στον κόσμο,
στη ζωή,
προσφέροντας ασφάλεια
στον αμήχανο, στον συγκλονισμένο άνθρωπο.*

Ντίνα Κ...

*Είμαι κενή όλα τελείωσαν
στέκομαι εδώ ανασύροντας μνήμες κι αναπολώντας μόνο
λόγια που ειπώθηκαν, αφές φωτιάς ασίγαστης
τοίχους φυλακές με κρεμασμένα ενθύμια
βαριές κουρτίνες που κρέμονται απ' τα παραθύρια
-ίσα που φαίνονται
Σαν θολή εικόνα κορμιά που μπλέχτηκαν στο χτες
κορμιά γυμνά, κορμιά παιδεμένα
μορφές ολόφωτες και παθιασμένα χείλη.*

*Τα χρόνια μας είναι αποτυπώματα στο σώμα μας
σε κάθε επαφή ανακαλύπτουμε κι ένα βαθύ σημάδι
σκεπάζουμε κάθε ψεγάδι μας*

τί άλλο να ανακαλύψουμε

τι μας φοβίζει τόσο κοιτώντας τις ρυτίδες μας στο δέρμα;

-Είναι μήπως το είδωλο που δεν αναγνωρίζουμε

Η ότι θέλαμε να είμαστε; Ο χρόνος

σβήνει σαν γομολάστιχα όλα τα πεπραγμένα της ζωής

τα ίχνη της ύπαρξής μας -πληγώνεσαι

όπως όταν εκτελείς ελεύθερη πτώση από μια γέφυρα...

μόνη. Σύντροφοι μόνο φωτογραφίες

παύσεις στο χρόνο, συνθήκες...Πως μπόρεσαν αιώνες τώρα

ν' αρκούνται οι άνθρωποι σε τυπωμένα φάσματα;

Τι διαμελισμός, τι άδειασμα – φαντάσου μόνο,

εκείνους που με κοίταζαν

που ζητούσαν ένα χαμόγελο

ένιωσαν την αληθινή αγάπη.

Μα κι αν παγίδεψαν την στιγμή, τη συνθήκη,

τι έσωσαν στο τέλος;

-Πλάι μου αλλά αόρατος

πλάι μου μα όμως άπιαστος

ένας οδυρμός έγινες μες την βαθιά κι απέραντη σιωπή

μια διαπεραστική κραυγή που με συντρίβει

ω, ειρωνική επίγνωση,

δεν αποτυπώνεται η ζωή...

*Δεν προσμένω καμιά σωτηρία
ούτε στην τέχνη μα ούτε κι αλλού.
Μια ζωή γυρεύω απλή, χωρίς πλαίσια και καλούπια,
να χαρούμε να χαρούμε
-η τέχνη είναι τ' αποτύπωμα όσων πλέον είναι ανύπαρκτα
είναι κι εκείνη σαν ετοιμοθάνατη.*

Μεταμόρφωση

*Μέγιστη δυστυχία, όταν αδιαφορείς για τον καημό του διπλανού σου. Να νοιάζεσαι μονάχα
για όσα αφορούν εσένα.*

*Να σου γυρεύει ο άλλος λίγη ανθρωπιά, λίγη συμπόνια. Να σου απλώνει το χέρι του για να
πιαστεί και εσύ να στρέφεις το κεφάλι αλλού, απλά επειδή μπορείς.*

*Να χάνεται η λάμψη από πάνω σου και να σε περιβάλλει ένα σκοτάδι. Να σε κυβερνά
ασταμάτητα.*

*Ν' αρχίζεις με τον καιρό να λες το ψέμα αλήθεια, για να δικαιολογείς μέσα σου τα
αδικαιολόγητα.*

*Να γίνεσαι ένα σαρκοφάγο ζώο. Να είσαι ένα με το αγριεμένο πλήθος. Να αδικείς τους
κόποους και να εξυψώνεις την οκνηρία και την απάτη.*

Πεισματικά να αρνιέσαι, να διαχωρίζεις το σωστό απ' το λάθος.

*Αηδιαστικά να σέρνεσαι, σε δήθεν μεγάλες ιδέες και ιδανικά και να αυτοαποκαλείσαι σοφός,
ενώ χάσκει μέσα σου ένα κενό. Αλίμονο σου όταν ξεχνάς το παρελθόν σου και το παρόν το
απαξιώνεις. Όταν η κατάντια είναι πια μέρος της ζωής σου, γιατί σε γέλασαν πως είσαι*

κάποιος σπουδαίος, την ώρα που δεν μπορείς, δυο γαιδουριών άχυρα να ξεχωρίσεις. Και
βανκαλίζεσαι μες την ανοησία και στα χαϊδεμένα αυτιά σου. Στην έπαρσή σου που θεριεύει.
Γιατί το απλό, είναι για σένα ασήμαντο και στη σεμνότητα ειρωνικά γελάς.
Κι όλο ξοδεύεσαι κι εξευτελίζεσαι μες την πολλή συνάφεια του κόσμου.
Σε πλησιάζουν φίλοι άσπονδοι, γελώντας σε, ότι μιλάτε την ίδια γλώσσα. Κι όλο βαθύτερα
στο λάκκο τους σε ρίχνουν. Το θάνατο της ύπαρξής σου υπογράφεις.
Σιγά σιγά είσαι ένας άλλος. Κι είναι στ' αλήθεια κρίμα όταν ακόμα λέγεσαι άνθρωπος, όταν
σε όλα πια ομοιάζεις μ' ένα τέρας.

Αθάνατοι

Ήμασταν άνθη που κόπηκαν βιαίως... Εφήμεροι
σαν μελωδία ευφρόσυνη, που γλύκανε για λίγο την καρδιά.
Η παρουσία μας διακριτικός ήχος στον δυνατό κυματισμό της ζωής.
Ήμασταν άνθη που κόπηκαν βιαίως.

Ο έρωτας περαστικός διαβάτης,
γιατί το σώμα μας συγκλόνιζε άλλη ακατανίκητη ανάγκη.
Το αντίτιμο για μια στάλα ελευθερίας,
ήταν η κατάθεση της ίδιας της ζωής μας.

Δεν μάθαμε τη γλώσσα των αισθήσεων
ούτε η γαλήνη άγγιξε τα φύλλα της ψυχής μας.

Η παρουσία μας ήχος διακριτικός στον δυνατό κυματισμό της ζωής.

Ήμασταν άνθη που κόπηκαν βιαίως.

Τώρα δεν είμαστε άλλο τίποτα, παρά ένας σωρός

σπασμένα γαλάζια κόκαλα.

Οι ιστορίες μας ύμνοι στα χείλη των ζωντανών.

Μας είπαν παιδιά του ήλιου,

Μα η νιότη που ήρθε δίχως δεσμά,

που αφουγκράστηκε το τράνταγμα της γης, είπε:

πώς γίνεται οι αθάνατοι να κείτονται εκεί από κάτω.

Ευαίσθητοι

...και τώρα πια δεν μας απέμεινε ούτε ελπίδα,

ούτε αντοχή, να παλέψουμε.

Σηκώσαμε το βλέμμα μας στα ερείπια της πόλης

στα ματωμένα χόματα και στις σκόνης την πήχτρα,

νιώσαμε στην ψυχή μέσα βαθιά, του μακελειού την ψύχρα

και του θανάτου το άδικο και της ζωής μας όλης

ζωής που στράγγισε νωρίς, σε αγώνες και θυσίες.

Νιώσαμε τις δυνατές κραυγές απελπισίας

που έρχονταν απ' τα στήθη μας, σαν μια φωνή ικεσίας
και που μας κυνήγησαν - σαν άγριες ερινύες.

Γυρέψαμε τα κύματα – μα ήρθε η φουρτούνα
ψάξαμε τη συγκίνηση – μα ήρθε ο οδυρμός
τ' αστέρια αναζητήσαμε - κι εκείνα άλλο φως
και στα τραγούδια ακούμε τη δική μας ιστορία:

Είμαστε απλά, άτομα περαστικά σ' αυτόν τον κόσμο,
σε ουτοπίες δεν ψάξαμε το ιδανικό το τέλος,
τον έρωτα αναζητήσαμε μα του έσπασε το βέλος,
άρωμα άνοιξης γυρέψαμε κι εκείνη φρέσκο δυόσμο.

Λυγίσαμε για κάθε απώλεια, είχαμε ευαισθησίες,
ευαίσθητοι ως την τελευταία ρανίδα του αίματός μας,
ευαίσθητοι κι ανίατος θερίζει την ψυχή ο καημός μας
ευαίσθητοι να επιθυμούμε αυτό, που δεν επιθυμεί.

Εκείνοι

Λοιπόν, το μέλλον διαγράφεται δυσοίωνα
ζούμε σε έκρυθμους καιρούς και σε μεγάλα βάθη
μετράμε τις διαρκείς απώλειές μας
εδώ κι εκεί σκορπίζουμε στου κόσμου την ανεμοζάλη.
Αλλιώς το βλέπαμε το τέλος·

σκοπός με κάποια έκβαση, μια κατάληξη
την λυτρωτική αίσθηση ενός τερματισμού.
Ζούσαμε στην αυταπάτη, μα υπήρχε και συνέχεια
(πώς να διαχειριστείς μια τέτοια συνέχεια;)
Έτσι, μοιάζει διαρκώς να ζούμε μια αρχή
πώς να το αντέξουμε να βαδίζουμε δίχως προορισμό;

Εκείνοι που έζησαν πριν από εμάς
ας είναι αναπαυμένοι
λαμβάνανε τα μέτρα τους, φρόντιζαν για το μέλλον
γνώριζαν ότι έπρεπε να σώσουν την ψυχή τους
ήξεραν πως να θρηνούνε
πως να γίνονται φίλοι με τους νεκρούς, πως να συνομιλούν στ' όνειρό τους
και κάθε που το όνειρο έβρισκε την αλήθεια
απόμενε στα χέρια τους βαρύς ο κλήρος του αγνώστου.

Κι εμείς στέκουμε ανίδεοι και λίγοι απέναντι σε παρελθόν και ιστορία...
Δεν έχουμε πια σύνδεση με όσους χαθήκαν
δεν το μπορούμε να είμαστε άξιοι αντικαταστάτες
άμαθοι είμαστε στο πένθος
κι αδύναμοι κι αμήχανοι στο δέος του θανάτου.

Λοιπόν, κάθε μας λόγος συντρίβεται μπρος στην επίγνωση της τραγικής
αλήθειας.

Το παιδί με τη σφεντόνα

Έφεξε κι ακόμα να φανείς. Ωρες πιασμένη εδώ σε μια ξερή καρέκλα, περιμένω. Που να 'σαι; Ανησυχώ! Να 'σαι καλά; Μήπως έπαθες κάτι; Πόσο φοβάμαι να 'ξερες! Δεν έχω αίμα πάνω μου. Δεν με χωράει ο τόπος. Κάθε νύχτα πεθαίνω και μόνο όταν φτάνεις ξαναζώ. Να μπεις γερός μέσα στο σπίτι, αυτό με νοιάζει και ας τρεκλίζεις νικημένος απ' τη μέθη.

Δε φταις εσύ. Πως να φταις εσύ, ποιο παράδειγμα να σε σμιλέψει. Μικρός μικρός κληρώθηκες το βάρος της ζωής. Έπρεπε να είσαι ο πατέρας, ο αδερφός κι ο γιος. Έπρεπε να χτίσεις στα συντρίμια κι έγινες συντρίμμι κι εσύ. Να είσαι ο πατέρας που θρέφει, αφού εκείνος βούλιαξε μες στα δικά του πάθη. Ο αδερφός για να σταθείς σα βράχος όπου χρειαστεί και το παιδί που δεν κατόρθωσε να παίξει. Πώς αλλιώς; Τι σου έμενε να κάνεις; Έτσι είναι όταν είσαι άνθρωπος!

Σε βλέπω εκεί μες την κορνίζα, μικρό παιδάκι, με τη σφεντόνα να γελάς. Νιώθω την πέτρα να έρχεται ευθεία στην καρδιά μου. Ξέγνοιαστος φορές φορές κι ανήσυχος τις άλλες, έτρεχες πάντοτε να δεις πως είναι η μάνα, κόβοντας λίγο τη χαρά του παιχνιδιού, για να χωθείς μέσα στην αγκαλιά μου. Κι ύστερα πάλι με ένα ξύλο τράβαγες ίσια στις αλάνες. Γλυκό παιδί, ανήσυχο, αθώο και τρομαγμένο. Πού είσαι πιά; Δεν έρχεσαι, τι σε διαλύει να μου πεις, να γαληνέψεις, ν' αλαφρώσει η ψυχή σου. Χτυπάς αλύπητα τα πληγωμένα σου φτερά, να μην τη δει κανένας την πληγή σου.

Γυρνάς τα μάτια σου αλλού να μην με βλέπεις, γιατί φοβάσαι να μην κλάψεις. Μη θυμηθείς τις πίκρες σου και γονατίσεις, μη θυμηθείς τα χρόνια που σ' αδίκησαν περνώντας. Γιατί μεγάλωσες πια και δεν σου πρέπει η λιγοψυχία. Πρέπει να δείχνεις δυνατός, αδιάφορος κι αγέρωχος.

Όμως εγώ, κύκνε περήφανε κι ωραίε! Λουλούδι της καρδιάς μου, είμαι εδώ! Δεν έφυγα, σε περιμένω πάντα! Έλα παιδί μου, μην αργείς, έλα κοντά μου! Εγώ θα σ' αλαφρώσω μην

πονάς, εγώ θα σου γιατρέψω τα φτερά σου. Εγώ θα σε χαϊδέψω τρυφερά όπως παλιά και θα 'μαι εκεί να σε σκεπάσω. Πονάει η καρδιά μου να σε βλέπω να σκορπίζεσαι μέσα στα βλέμματα των άλλων, που δεν ξέρουν. Να μην υπάρχει χέρι αγάπης να πιαστείς, να είσαι μόνος μες στη θλίψη. Πώς κύλησε απ' τα χέρια σου η ζωή; Την άφησες να φύγει, δε σε νοιάζει. Παρέδωσες αμαχητί τα όπλα κι αφέθηκες να ζεις σε μian ήττα.

Πότε θα έρθεις, αργοπεθαίνω πάλι απόψε, να σε προσμένω κολλημένη σ' ένα τζάμι. Και κάνω σκέψεις και τρομάζω, άμα θα φύγω που θα στραφείς; Ποιος να βρει τον καημό σου εκεί που φώλιασε; Ποιος θα αντέξει τη λαβωμένη σου ψυχή; Κι εσύ σκορπίζεσαι όπως όπως, δίχως σκέψη, σε καταγώγια και κρεβάτια μιας βραδιάς, λες κι η αξία σου χάθηκε πια. Χάθηκαν οι άνθρωποι κι ο δρόμος σου είναι μόνο κατηφόρα. Μακάρι να ήξερα πως να σε σώσω από τον λάθος δρόμο αυτόν που πήρες. Μα δε μπορώ γιατί δε θες ούτε κι εσύ. Παραιτήθηκες, απελπίστηκες νωρίς. Αλλά, είναι μια μάχη η ζωή γιε μου... μια μάχη. Ένας αγώνας διαρκής, σκληρός, μα πως το ξέχασες; Να την παλέψεις με τα ξύλα, τη ζωή, όπως παιδί. Με κάθε όπλο σου, ώσπου να την κερδίσεις. Δεν είναι αργά, ποτέ δεν είναι αργά, το ξέρω ότι μπορείς. Κάνε ένα βήμα κι εγώ θα είμαι στο πλευρό σου.

Μα... να 'σαι! Ω Θεέ μου ευχαριστώ! Σίγα σιγά, να μη σκοντάψεις στα σκαλιά. Έτσι ψυχή μου, λίγο ακόμα ανεβαίνεις... να μη μου πέσεις, γιατί δε θα το καταδεχτείς, να έρθω εκεί να σε σηκώσω που πεθαίνεις.

Κάλεσμα

Με είχε εγκαταλείψει από καιρό τώρα η ελπίδα και ορφανός την περπατούσα τη ζωή μου. Μόνος, δίχως από κάπου να μπορώ να κρατηθώ. Με άδεια την ψυχή απλά υπήρχα, σ' αυτόν τον αφιλόξενο κόσμο. Χωρίς το απαλό σου άγγιγμα, δίχως το ζεστό σου βλέμμα. Ήμασταν

μια γροθιά. Δυο μαχητές ενάντια στον κόσμο. Τι έμεινε από εκείνον το δεσμό; Ένα αντίο κι ένα γιατί.

Γιατί με φώναξες και γύρισα; Είχα διανύσει δρόμο αρκετό μες το σκοτάδι. Έφυγες, μ' άφησες και χάθηκα. Ήμουν πολλά, που τώρα πια δεν είμαι. Είπα πολλά μα τώρα πια σιωπώ. Τα λόγια που θα έγραφα, δεν θέλω να τα γράψω. Όσα θα σου έλεγα, τα κρατώ φυλακή στα χείλη. Είμαι ένας άλλος. Τι να σου πω τώρα λοιπόν και τι να γράψω; Δε βλέπεις πως πεθαίνω;

Γέρασε το σώμα μα και η καρδιά μου. Γιατί με φώναξες και γύρισα; Τι έχω πια να σου προσφέρω; Τα 'χασα όλα στη μονομαχία με τη ζωή. Είμαι πια το αταίριαστο κομμάτι της. Ένας παράταιρος στο σάλο της. Όλα είναι ανάμνηση. Ποιος ήμουν, ποια ήσουν, όλα ανάμνηση. Αυτή αγάπησες, αν το ξανασκεφτείς.

Τώρα γυρνάς σε πολυκαιρισμένα αισθήματα. Τα βάσανα που κάποτε σε διώξαν, έγιναν συνήθεια και σε γυρίζουν πίσω. Γίναν για σένα αναγκαίος πόνος, μα...εγώ σχεδόν ζυγώνω στην Ιθάκη μου. Είδα και Κύκλωπες και Λαιστρυγόνες και τον άγριο Ποσειδώνα εμπρός μου. Τώρα στη φωνή σου μόνο γυρίζω, όχι σε εσένα. Δεν έχει μείνει τίποτα να δώσω σε κανέναν. Έτσι το θέλησα και μη ρωτάς. Κι αν τώρα θλίβομαι είναι που σ' αφήνω.

Ας είμαστε...

Δυο χρόνια! Τόσα περίπου. Τρέχω ασταμάτητα, συμπληρώνοντας αιτήσεις, μπαίνοντας σε ατελείωτες ουρές ξανά και ξανά, μήπως και καταφέρω να αρχίσω από κάπου. Μα δεν μπορώ. Πτυχιούχος της Βιβλιοθηκονομίας, γνώστης ηλεκτρονικών υπολογιστών, κάτοχος και δύο ξένων γλωσσών, φυσικά. Μα δεν είναι ούτε κι αυτά αρκετά. «Δυστυχώς δεν γίνατε δεκτή...Δυστυχώς είστε πιο χαμηλά στη σειρά κατάταξης...Δυστυχώς η θέση δόθηκε

αλλού». Τρίβω πατώματα, σερβίρω φαγητό, μετράω τα ψιλά να πάρω ένα κουλούρι. Και κλαίω. Κλαίω, γιατί φτωχό παιδί, χωρίς τα βασικά, ούτε τα απαραίτητα εργαλεία, παλεύω για μια δίκαιη, για μια καλύτερη ζωή. Κι όλο απογοητεύομαι και γονατίζω κι όλο κολλάω τα σπασμένα μου φτερά και ξεκινάω απ' την αρχή. Κι όλο στο δρόμο μου εμπόδια, όλο απαξίωση και πίκρα. Πού να την βρεις την ανθρωπιά; Ποιος να την έχασε αλήθεια; Πού να εξηγώ ποια είμαι και τι είμαι; Πόσο προσπάθησα.

Δεν είμαι βλέπεις κι απ' αυτούς, που έχοντας κάνει τα μισά, κομπάζουν για να δείχνουνε σπουδαίοι. Και που πλασάρονται με θράσος στα περήφανα αυτιά, που τέτοια ζητούν και τέτοια θέλουν. Δεν θέλω χάρες, δε θέλω λύπηση καμιά. Ούτε και καταδέχομαι να σκύψω το κεφάλι. Μετράω τους αγώνες μου σωστά και δεν χαρίζω ούτε μια μου νίκη. Δεν ξέρω τι θα πει «γνωστός» και τι θα πει «ρουσφέτι», ούτε και χάρες ζητώ από όσους διαφεντεύουν, πουλώντας λίγο λίγο τον ιδρώτα μου αλλά και την ψυχή μου.

Μου λέγαν πάντα οι δικοί μου «Δεν είμαστε εμείς αυτού του σιναφιού, γι' αυτό δεν είμαστε εδώ κι εκεί τακτοποιημένοι. Μη σκας, κάτι θα βρεις εσύ, δεν σε φοβόμαστε. Άλλωστε, ποτέ δεν μας εγκατέλειψε ο Θεός». Κι όλο με περηφάνεια με χαϊδεύαν, αλλά και με μια κρυφή θλίψη. Για κάθε άδικο αγώνα που έπρεπε να δώσω, για κάθε πόρτα που ήταν κλειστή. Ξέρανε βλέπεις, κάθε προσπάθεια και κάθε μου μάχη, κάθε θυσία. Γνωρίζανε τι έδωσαν, μα κι όσα δεν μπόρεσαν να δώσουν, μες την ανέχειά τους. Πως από θαύμα σπούδασα, με τα λιγοστά, αυτά που είχα.

Κι από την άλλη, πώς να την φτιάξεις τη ζωή σου με το τίποτα; Και πώς να κάνεις και το επόμενο το βήμα; Πώς με έναν σύντροφο να πορευτείς και πώς να κάνεις όνειρα; Που να ακουμπήσεις την ελπίδα σου; Πως να χτίσεις ένα μέλλον, όταν το ίδιο το παρόν σου είναι αβέβαιο; Να είσαι «στο άνθος της ζωής», μόλις 27 χρονών και να 'χεις τόσα, τόσα ν' αγαπήσεις! Τόσες ακρογιαλιές να δεις, τόσες ομορφιές να γνωρίσεις, τόσα αστέρια να

μετρήσεις! Κι όμως, τίποτα δεν μας σταματά, εμάς που θέλουμε να είμαστε έξω από τα συμφέροντα. Έξω από τα βολέματα με τίμημα την αξιοπρέπεια. Που δεν δεχόμαστε να συμβιβαστούμε για μια μπουκιά ζεστό ψωμί, όταν δικαιωματικά μας ανήκει.

Ας είμαστε λοιπόν εμείς οι μετρημένοι, οι παράταιροι. Ας είμαστε το ανέκδοτο στα χείλη των επιφανειακών, των ανυποψίαστων. Ας είμαστε μονομάχοι στον αγώνα της ζωής και ας κινδυνεύουμε να χάσουμε κι εμάς για πάντα. Ας είμαστε αδικημένοι χωρίς καμιά απολογία κι ας έχουμε μόνο την δυνατή πίστη μας στον Θεό. Αυτή και μόνο αρκεί. Γιατί «Μακάριοι οι καθαροί την καρδιά, ότι αυτοί τον Θεό όψονται».

Το αγκάθι

Έφυγες! Άφησες πίσω σου χιλιόμετρα. Την ξεγνοιασιά εκείνων των ημερών. Άφησες πίσω εκείνο το όνειρο της νιότης μας. Εγκατέλειπες κι εμένα έτσι απλά. Δεν θέλησες να δώσεις μαζί μου αυτή τη μάχη, κόντρα σ' όλους, κόντρα ακόμη και στον ίδιο σου τον εαυτό. Σκορπίστηκες στα ατελείωτα τα «πρέπει», δίνοντας πάντα μια ευκαιρία στο σωστό. Αυτό που λυτρώνει απ' τις τύψεις. Το ασφαλές. Διάλεξες να μείνεις σε ένα ύψος ιλιγγιώδες μα τόσο επικίνδυνο. Κι εγώ που σ' αγάπησα δίχως ελπίδα, δίχως σύνεση, τώρα πονώ! Πονώ γιατί πέρασες σαν ποτάμι. Σαν βεγγαλικό στον ουρανό. Σαν τα διαβατάρικα πουλιά που ψάχνουν νέες πολιτείες. Πονώ γιατί δε μπορώ να πάψω να θυμάμαι, όλα εκείνα που με ευκολία εσύ ξέχασες.

Κλείνω τα μάτια και βλέπω θάλασσες. Βλέπω τον καταγάλανο ουρανό με τους κατάλευκους τους γλάρους που πετούν πάνω μας. Τα ανέμελα Σαββατοκύριακα. Βλέπω εμάς τους δυο. Τα καλοκαίρια μας. Σκέφτομαι το χαμόγελό σου, το βλέμμα σου που υποσχόταν το «για πάντα». Νιώθω τ' άγγιγμα το τρυφερό. Ανοίγω τα μάτια και ανάμεσα

στα βλέφαρα στέκεται έτοιμο το δάκρυ. Έτοιμο για μια πτώση αυτοκτονίας. Ο ουρανός σκοτεινίασε, οι γλάροι έσβησαν, εκεί ψηλά καθώς πετούσαν. Τα Σαββατοκύριακα γίναν ασήμαντες Δευτέρες και όλα τα καλοκαίρια μας, ψυχροί χειμώνες. Εμείς οι δυο είμαστε πια μονάχα ανάμνηση. Το γέλιο σου θαμπή εικόνα σε μια παλιά κορνίζα. Τώρα δεν έχω της αφής σου την αίσθηση. Η μόνη πλέον αίσθηση, είναι ο πόνος στην καρδιά μου, γιατί πέρασε μέσα από εκεί ένα μεγάλο αγκάθι, σπρωγμένο με τόση άνεση από τα δικά σου δάχτυλα. Τώρα μόνο στην ποίηση φωλιάζουν οι στιγμές μας, σε άδοξους στίχους που πληγώνουν, σε γράμματα που ποτέ δεν θα σου στείλω. Μόνο εκεί χωράει πια η κραυγή μου. Μόνο εκεί μπορώ να γράψω Σ' αγαπώ!

Ο άγνωστος στρατιώτης

Ανάμεσα στα τόσα εκατομμύρια θανάτους, ακόμη ένας είμαι κι εγώ. Ένας ακόμη μέσα στην αιματοβαμμένη ιστορία αυτού του κόσμου. Ένας άγνωστος χαμένος μες τους άλλους. Ποιος είμαι; Κανείς δεν έψαξε να μάθει. Με είπαν «άγνωστο» στρατιώτη, μου στήσανε κι αντίστοιχο μνημείο. Μα εγώ έχω όνομα έχω οικογένεια, γυναίκα, παιδιά, έχω πατρίδα. Κι όμως, σ' αυτά τα ξένα χώματα με χώσανε, μάλλον γιατί ήταν η πιο εύκολη λύση. Λίγο ακόμα αν επέμεναν, αν το ψάχνανε, ίσως να μαθαίναν ποιος είμαι. Έτσι θα έδιναν μια ευκαιρία στη Μαρία, να αφήσει ένα λουλούδι στο μνήμα του άντρα της και στα παιδιά μου, να έχουν κάπου κι εκείνα να με επισκεφτούν. Πάει πια, τίποτα δεν μπορεί να γίνει. Τα δάκρυστά τους θα ποτίζουν άλλα χώματα, άλλη γη. Τη γη εκείνη που ήταν το σπίτι μου, στην αγκαλιά της χλόης. Πόσο σκληρό, πόσο θλιβερό είναι αλήθεια, να μην γνωρίζει αυτός που αγαπάς που βρίσκεσαι, αλλά εσύ να ξέρεις, που βρίσκεται ακριβώς η ευτυχία σου.

Εδώ που τώρα κείτομαι, με βράχους, πέτρες και χλωρίδα, ποιος να με βρει; Ένας Αυστραλός στην Ελλάδα. Στην άλλη άκρη της γης, ποιος μπορεί να το φανταστεί αλήθεια; Τώρα πια, πέρα εκεί στην άλλη γη, σε αυτή των νεανικών μου χρόνων, στα ευλογημένα μέρη, παλιοί γνωστοί και φίλοι, αγαπημένοι συγγενείς, μόνο στα όνειρα θα ακούνε τη φωνή μου. Μόνο στη σκέψη τους αυτή θα υπάρχει. Σαν ιδανική φωνή, αγαπημένη, σαν μια μουσική την νύχτα μακρινή που σβήνει.

Βιβλιογραφία

- Αλεξίου, Βασίλης. (2019). «Περατώνοντας το έργο ενός μικρού χρέους: Σχόλια στη συλλογή *Εκ περάτων* του Βύρωνα Λεοντάρη», *Σημειώσεις*, τχ. 85, Μάιος, σσ. 5-14.
- Αλεξίου, Βασίλης. (2022) «Για τον κριτικό λόγο του Βύρωνα Λεοντάρη», *Σημειώσεις*, τχ. 88, Δεκέμβριος, σσ. 8-22.
- Αράγης, Γιώργος. (2023). «Η ποίηση: αντικείμενο και πράξη στον ποιητικό λόγο του Βύρωνα Λεοντάρη», *Γράμματα και τέχνες*, τ.χ. 80, Μάρτιος-Μάιος 1997 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*. Λευκωσία: Εκδόσεις Αιγαίον, σσ. 197-209.
- Αράγης, Γιώργος. (2001). «Η ποίηση της ήττας. Ένας όρος για δύο ποιητές», *Σημειώσεις*, τχ. 25, Μάρτιος-Ιούλιος, σσ. 27-32.
- Αργυρίου, Αλέξανδρος. (2001). «Οι περιπέτειες μιας διακριτικής πρότασης και η ιδεολογική χρήση της», *Μανδραγόρας*, τχ. 25, Μάρτιος-Ιούλιος, σσ. 37-39.
- Βουρνάς, Τάσος. (2023). «Η "ποίηση της ήττας" και η ήττα της κριτικής», *Επιθεώρηση Τέχνης*, τχ. 109, Ιανουάριος 1964, στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*. Λευκωσία: Εκδόσεις Αιγαίον, σσ. 56-62.
- Δάλλας, Γιάννης. (2015). «Βύρων Λεοντάρης: Ένας ποιητής ψυχοπομπός της ύπαρξης», *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος, σσ. 39-62.
- Δημηρούλης, Δημήτρης. (2017). *Κ. Γ. Καρυωτάκης. Ποιήματα και πεζά*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ζήρας, Αλέξης. (2007). *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα-έργα-ρεύματα-όροι*. Αθήνα: Πατάκης, σσ. 1245-1246.

Ιλίνσκαγια, Σόνια. (1986). *Η μοίρα μιας γενιάς. Συμβολή στη μελέτη της μεταπολεμικής ποίησης στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέδρος.

Κουλουφάκος, Κώστας. (2015). «Βύρωνα Λεοντάρη, Γενική Αίσθηση», *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος, σσ. 67-70.

Καβάφης, Κ. Π. (1978). *Κ. Π. Καβάφης. Ποιήματα*, (επιμ. Γ. Π. Σαββίδη), τόμος Α', Αθήνα: Ίκαρος, σ. 25.

Κοτζιούλας, Γιώργος. (2023). (Γράμμα 4/5/1954, στον Β. Λεοντάρη για την πρώτη συλλογή του), Αναδημοσίευση περιοδικό *Σημειώσεις* τχ. 80, Ιούνιος 2015, σ. 13.

Κουβαράς, Γιάννης. (2023). «Καρυωτάκης-Λεοντάρης: πρόδηλες συγκλίσεις και λανθάνουσες αναλογίες», *Καθημερινή*, Ιούλιος 1998 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*. Λευκωσία: Εκδόσεις Αιγαίον, σσ. 230-233.

Λάζαρης, Νίκος. (2023). «Το αντίδρομο ταξίδι», *Γράμματα και Τέχνες*, τχ. 50, Μάρτιος-Μάιος 1987 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*.

Λευκωσία: Εκδόσεις Αιγαίον, σσ. 120-125.

Λαμπρίδης, Μανόλης. (2001). «Σημειώσεις στα περιθώρια. Θέματα ποιητικής», *Μανδραγόρας*, τχ. 25, Μάρτιος-Ιούλιος, σσ. 87-95.

Λεοντάρης, Βύρων. (1960). «Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της μεταπολεμικής ελληνικής ποίησης», *Κριτική*, τχ. 7-8, σσ. 1-18.

Λεοντάρης, Βύρων. (2001). «Η αγωνία του αμετουσίωτου», *Κείμενα για την ποίηση*, Αθήνα: Νεφέλη, σσ. 125-156.

Λεοντάρης, Βύρων. (2017). *Ψυχοστασία*. Αθήνα: Ύψιλον.

Λεοντάρης, Βύρων. (1983). *Η ποίηση της ήττας*. Αθήνα: Έρασμος.

Λεοντάρης, Βύρων. (2015). « Η αμφισβήτηση του Καρυωτάκη » *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος, σσ. 16-26.

Λεοντάρης, Γιάννης. (2022). « Ο έρωτας έχει νικηθεί από τον φόβο », www.philenews.com στο <https://www.philenews.com/politismos/article/1166793/giannis-leontaris-o-erotas-echi-nikithi-apo-ton-fovo/>, (Τελευταία πρόσβαση: 26 Μαΐου 2024, 15:25).

Μαρκόπουλος, Θανάσης. (2023). « Βύρων Λεοντάρης », *Παρέμβαση*, αρ. 68, Σεπτέμβριος 1993 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*. Λευκωσία: Εκδόσεις Αιγαίον, σσ. 155-157.

Μέντη, Δώρα. (1995). *Μεταπολεμική πολιτική ποίηση. Ιδεολογία και ποιητική*. Αθήνα: Κέδρος.

Μπουκάλας, Παντελής. (2015). « Ο στιβαρός λόγος του Βύρωνα Λεοντάρη. Καίρια ποιήματα κατασταλαγμένης αυτογνωσίας στη συλλογή "Έν γη αλμυρά" », *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος, σσ. 89-93.

Παντελιά, Στυλιανή. (2023). « Το θαμπό είδωλο στον καθρέφτη », *Πόρφυρας*, τχ. 86, Απρίλιος-Ιούνιος 1998 στο *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*. Λευκωσία: Εκδόσεις Αιγαίον, σσ. 216-229.

Παπαστάθη, Δέσποινα. (2020). « "Λόγια τρεκλίζοντα και σαλεμένη μνήμη". Μνήμη και ιστορία στην ποίηση του Βύρωνα Λεοντάρη », στο *ΣΤ' Ευρωπαϊκό συνέδριο νεοελληνικών σπουδών Λουντ*, Αθήνα: Ευρωπαϊκή εταιρεία νεοελληνικών σπουδών, σσ. 49-63.

Πολίτης, Λίνος. (1985). *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.

Πολυχρονάκης, Δημήτρης. (1999). «Κρίση και κριτική στην πρόσληψη και υποδοχή του Κ. Γ. Καρυωτάκη», *Σημειώσεις*, τχ. 51, Μάιος, σσ. 7-45.

Πυλαρινός, Θεοδόσης. (2023). *Για τον Βύρωνα Λεοντάρη. Κριτικά κείμενα*. Λευκωσία: Εκδόσεις Αιγαίον.

Ραυτόπουλος, Δημήτρης. (2001). «Ποιήματα νέων σε αγγελτήρια θανάτου. Από την ήττα της ποίησης στην ποίηση της ήττας», *Μανδραγόρας*, τχ. 25, Μάρτιος-Ιούλιος, σσ. 33-36.

Ράλλη, Νόρα. (2014). «Αποχαιρετώντας τον Βύρωνα Λεοντάρη» www.efsyn.gr στο

[https://www.efsyn.gr/authors/nora-ralli? wrapper format=html&page=0](https://www.efsyn.gr/authors/nora-ralli?wrapper_format=html&page=0)

(Τελευταία πρόσβαση 20 Φεβρουαρίου 2024 18:06).

Τερζάκης, Φώτης. (2015). «Η κριτικογραφία του Βύρωνα Λεοντάρη», πρώτη δημοσίευση εφημερίδα *Καθημερινή*, 13 και 20 Αυγούστου 2002, αναδημοσίευση *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος, σσ. 113-120.

Τζιόβας, Δημήτρης. (2005). *Από τον λυρισμό στον μοντερνισμό. Πρόσληψη, ρητορική και ιστορία στην νεοελληνική ποίηση*. Αθήνα: Νεφέλη.

Χατζηβασιλείου, Βαγγέλης. (2015). «Τρεις θέσεις και μια άρνηση για την πολιτική ποίηση», *Σημειώσεις*, τχ. 80, Ιούνιος, σσ. 71-75.

Παράρτημα: Ποιήματα του Βύρωνα Λεοντάρη που αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για το δεύτερο μέρος της εργασίας.

1.

ΖΩΗ – ΧΩΡΙΣ ΠΟΤΕ ΝΑ ΖΟΥΜΕ

*Τόσα φιλιά μα δίχως χείλη
τόσες αφές – μα δίχως χέρια
τόσοι φρουροί – μα δίχως πύλη
τόσες ειδήσεις – δίχως περιστέρια.*

*Τόσοι αγώνες – δίχως μάχη
τόσες μαγείες – δίχως θάμα
Κρυφά θα φύγει δίχως να 'χει
αφήσει ούτε ένα ίχνος η γενιά μας.*

*Αλισον, Τζέφρυ, Ονίλλιαμ, Σάντυ...
Τους ήξερες ποτέ; Άγνωστά μας
ονόματα στην αλισάχνη
Τώρα που βούλιαζαν πια τα δικά μας.*

*Έρωτες – δίχως ν' αγαπάμε
Ζωή – χωρίς ποτέ να ζούμε*

Έλα λοιπόν κι απόψε, ας πάμε.
να χορέψουμε ή να σκοτωθούμε.

Τί μπέρδεμα η ζωή μας, τί ιστορία...
-Σάμπως να υπάρχει πια Ιστορία
δική σου ή άλλη...-Τί σκαλίζεις
τα σπλάχνα του ραδιοφώνου;

Ήμασταν θάλασσα κι έχουμε γίνει
σάπια βροχή και τιποτένια
Ξύσε το λούστρο των νυχιών σου
το ρίμελ, το make up και μίλησέ μου.

Είμαστε μεσοπόλεμος, σου λέω,
Ανιάτα μεσοπόλεμος...Ας πάμε
Λοιπόν κι απόψε, ας πάμε πάλι κάπου
να χορέψουμε ή να σκοτωθούμε...¹²⁵

2.

Η ΟΜΙΧΛΗ ΜΠΑΙΝΕΙ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Η ομίχλη μπαίνει από παντού στο σπίτι
κι όσα για σένα είχες ελπίσει

¹²⁵ Από το ποίημα «Ζωή - χωρίς ποτέ να ζούμε» συλλογή *Ψυχοστασία* στο *Ψυχοστασία*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 2017, σσ. 195-196.

έχουνε τώρα πια όλα σβήσει,
η ομίχλη μπαίνει από παντού στο σπίτι.

Η πίστη σου – που την σηκώναν άλλοι-
βαραίνει τώρα και συνθλίβει
καμιά σιωπή πια δε σε κρύβει
καμιά καταφορά δεν αναβάλλει.

Σκιά ήταν ότι για ζωή αγαπήθη,
ήχος στεγνός μιας άδειας λέξης
-σαν ήρθε η ώρα να διαλέξεις
είπες: ας φράζουν τη φωτιά άλλα στήθη...

Ποτάμι που έχει μείνει ξερή η κοίτη
πως να 'χεις έτσι ξεστρατίσει;
Σου άξιζε εσένα αλλιώς να ζήσεις.
Η ομίχλη μπαίνει από παντού στο σπίτι...¹²⁶

3.

ΚΑΝΤΑΛΑ ΣΤΟΝ ΑΝΟΙΚΤΟ ΟΥΡΑΝΟ

¹²⁶ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 130.

Τα πουλιά στον ουρανό
έχουνε νυχτέρι
και, σα να 'σαι αστέρι,
να σε καρτερώ.

Στο μαντίλι κόμπο αργά
τους λυγμούς μου δένω,
τη σιωπή πληθαίνω
για να σε χωρά.

Μπλέχτηκα μες στον φωτός
τις ανεμοσκάλες
τα κλωνιά κρεμάλες
κάνει ο πυρετός.

Κόλλησε η μορφή σου αχνός
στους βολβούς μου απάνω
κι ως πάω να τη βγάλω
ξεκολλάω το φως.

Με φλογίζει η αγρυπνιά,
η κούραση με σβήνει,
η μοναξιά με κρίνει
και δε με σχωρνά.

*Η παλιά πληγή πονεί,
τη φωνή όμως πνίγω
-πάλι δε θα φύγω
κλείνουν οι ουρανοί.¹²⁷*

4.

ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΣΕ ΧΑΝΩ

*Μέσα στο ποίημα σε χάνω Έξω από μένα
άλλη ομορφιά σε παίρνει, αγαπημένη
Τι θα γίνω και τι με περιμένει
σε άδειες αισθήσεις και χωρίς εσένα.

που είσαι για μένα ό, τι είμαι και που τώρα
δεν είσαι μυστικό και πια δεν είμαι ό, τι είμαι
Τι να μου κάνουν νοσταλγίες και μνήμες
Το απτό με αρνιέται αυτή την άχρονη ώρα.

Το απτό που ήταν η τρέλα μου και το άγχος
α, όλα αυτά που γίναν τώρα σίχοι...*

¹²⁷ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 19.

Τι άδοξα που έχασα το στοίχη-

μα ανάμεσα στο «υπάρχω - δεν «υπάρχω».

Να χάνω όσα είχα το άντεχα, μα εσύ ήσουν

και όσα ποτέ δεν γίναν και δεν είχα

Αυτά, πως να τα χάσω αυτά που ματαιωθήκαν;

Σε άλλη ομορφιά θ' αγιάζουμε μαζί σου.

Λόγια που αρνήθηκαν να ειπωθούνε

αγγίγματα που πήραν πίσω το άγγιμά τους

σημάδια του έρωτα και του θανάτου

γραφές που γράφτηκαν για να σβηστούνε.

Μέσα στο ποίημα σε χάνω και δεν ξέρω

εσύ μου φεύγεις ή εγώ σου φεύγω;

Πώς σκοτεινιάζω απ' το δικό σου φέγγος...

Και δε με θέλω πια και δε ξέρω.

Σε άλλη ομορφιά φριχτή και δίχως έλεος

θα 'σαι για πάντα, έξω από μένα, ωραία ωραία

τόσο άδικα τόσο άσπλαχνα ωραία...

Και δε με ξέρω πια και δε με θέλω.¹²⁸

¹²⁸ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σσ. 272-273.

5.

ΟΙ ΕΤΟΙΜΟΙ

*Γενναίοι αυτοί που πάντοτε ήταν έτοιμοι
για τη ζωή και για το θάνατο,
μη δειλιάζοντας μπροστά στη δυστυχία,
μη κομπιάζοντας μπροστά στην ευτυχία
έτοιμοι να πανηγυρίσουν με τα πλήθη
ή να διαβούνε τη φριχτή υγρασία της μοναξιάς.*

*Αυτοί δε χάριζαν τη ζωή τους σε περιόδους
δε θυμούνταν μονάχα μια φορά το χρόνο πως γεννήθηκαν άνθρωποι,
κερνώντας σοκολάτες
κι ανάβοντας βεγγαλικά με τους καλούς τους φίλους.
Αυτοί κάθε μέρα είχαν γενέθλια,
κάθε μέρα ήταν άνθρωποι.*

*Αδιάκοπα έτοιμοι
Για την χαρά ή για το μαρτύριο,
δε συναλλάχτηκαν ποτέ
δε δίπλωσαν τα ιδανικά τους μες στο πορτοφόλι,
δεν κάθισαν να λογαριάσουν τη ζωή τους,*

μα όταν έδιναν τη ζωή τους, ήξεραν τί έδιναν.

Όταν κόμπαζε ο θάνατος
τσαλαπατώντας πολιτείες και σπαρτά,
όταν όλες οι πόρτες είχαν κουφαθεί και βουβαθεί,
αυτοί βγήκαν στους ναρκωμένους δρόμους,
βγήκανε να τον αντιμετωπίσουν,
ξέροντας πολύ καλά πώς δεν ήταν ένα λουλούδι
να σκύψουν να το κόψουν και να το καρφώσουν στο στήθος τους.

Έτοιμοι για το μέγα ρίγος,
όρμησαν μέσα σε γρανάζια και τροχούς
να σταματήσουνε το μακελειό,
να στομώσουν την έκρηξη.

Τώρα μας ψηλαφούν με βραδινούς ανέμους
χαράζοντας χαρακτηριστικά καινούρια στη μορφή μας,
άλλοι φωνάζουν πώς ξεσκέπαστοι κρυνώνουν,
άλλοι μέσα σε ξεροπήγαδα είναι πετρωμένοι
όρθιοι-ένα σκελετωμένο χέρι μόνο 'ξέχει πάνω απ' τις κοτρόνες
στηρίζοντας τον ουρανό,
στηρίζοντας τον κόσμο αυτόν, που τρίζει ετοιμόρροπος...
Γενναίοι, αυτοί που πάντοτε ήταν έτοιμοι,

γενναίοι, αυτοί που πέσανε,
χαρίζοντας τη σιγουριά και την ειρήνη
στη γη,
στη θάλασσα,
στη ζωή,
χαρίζοντας τη σιγουριά
στη σαστισμένη, στην αβέβαιη ανθρωπότητα.¹²⁹

6.

ΛΙΖΑ Κ...

Αδειάζω αδειάζω φεύγουν όλοι
απόμεινα να ψηλαφώ πατημασιές πάνω στο δέρμα μου
απόηχοι φωνών, καπνοί χεριών αγγίζοντας
κιτρινισμένους τοίχους σκαλιστές κορνίζες
βαριές κουρτίνες με μαρμαρωμένες τις πτυχές
-μόλις που διακρίνω
μέσα στο πέτρινο αυτό φωςτο νέο ζευγάρι
κορμιά που τα παιδεύει το αίμα τους
πρόσωπα σ' έρωτα και σ' αίνιγμα λουσμένα

-Η ηλικία είναι η σκόνη της ζωής επάνω μας
κάθε που σμίγουν τα κορμιά σηκώνεται σαν σύννεφο τριγύρω

¹²⁹ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σσ. 101-103.

μας στριφοτυλίζει και μας πνίγει
τι άλλο απ' αυτό θα μάθουμε ποτέ
γιατί λοιπόν τρομάζουμε μπρος σ' ένα γερασμένο πρόσωπο;
-Τρομάζουμε όχι γι' αυτό που κάποτε υπήρξαμε
αλλά γι' αυτό που δεν υπήρξαμε. Ο χρόνος
σκεπάζει τα κενά της ύπαρξης με μια χεριά ξερόχορτα
σαν τις παγίδες των θεριών – τσακίζεσαι
έτσι όπως όταν ρίχνεσαι κι αυτοκτονείς σ' ένα φωταγωγό...

μόνη, τριγυρισμένη απ' τα πορτρέτα μου
φριχτά αποσπάσματα ζωής... Πώς μπόρεσαν αιώνες τώρα
να συμβιβάζονται οι άνθρωποι με πορτρέτα;
Τί ακρωτηριασμός, τί αφαίρεση – και να σκεφτείς,
τα μάτια που μ' ατένιζαν
τα δάχτυλα που με ζωγράφισαν
μ' αγάπησαν μ' αγάπησαν στ' αλήθεια
Όμως τί έμεινε από μένα, τί έσωσαν,
τί μπόρεσαν να σώσουν;

-Τόσο κοντά που δε σε βλέπω
τόσο κοντά που δε σ' αγγίζω
ένας λυγμός χύθηκες ολολύζοντας μες στα σκοτάδια μου
μ' έχεις μουσκέψει σαν από το ίδιο μου το αίμα
ω, ανεξιχνίαστη αίσθηση

ζωή που δε θα γίνεις τέχνη...

-Τίποτε δε γυρεύω να σωθεί

κι ούτε είναι σωτηρία η τέχνη

Να ζήσουμε χωρίς φτιασίδια δίχως εκμαγεία

να ζήσουμε να ζήσουμε

η τέχνη μαρτυράει μόνο γι' αυτό που πια σχεδόν έχει

πεθάνει

είναι κι η ίδια ένα ψυχομαχητό

ζήσαμε για πολύν καιρό μαζί – μετά χαθήκαμε

θόλωσε η αίσθηση του κόσμου, μας χώρισαν

ζενιτεμοί, εξορίες, φυλακές

και τ' άλλα βάσανα της σάρκας και του νου...

Τώρα κάθομαι εδώ μονάχη, καταπίνοντας το κατακάθι της

φωνής μου

καμιά φορά ένα αίσθημα παράξενο με πνίγει

σαν κάτι μέσα μου να καίγεται-

όμως κι αυτό για λίγο μόνο – έπειτα περνάει

-Εσύ μονάχα μίλα μου για το αύριο

δε θέλω πια ν' ακούω γριές μάντισσες

πες μου, αν θα βγούμε περίπατο,

πως δε θα πέσει επάνω μας αιμόφυρτο το απόγευμα

πες μου για την μελλοντική μορφή του σώματός μου

πες μου πως δε θα γίνω λήκυθος...

-Δε θα τ' ακινητήσουμε ποτέ λοιπόν ετούτο το ποτάμι

που κατεβάζει μέσα μας ναυάγια και φωνές

δε θα κρατήσουμε ούτε μια στιγμή απ' τον ξεριζωμό

στα δάχτυλά μας πού 'γιναν καπνοί και σβήνουν;

Αυτά. Και κάθε μέρα και πιο δύσκολα

χάνω συνέχεια τα κλειδιά μου

ξεχνώ να ταχυδρομήσω τα γράμματα

κουράζομαι στους δρόμους – δυσκολεύεται πολύ μια γριά

να βρει ένα ήσυχο παγκάκι

όπως ένα βιβλίο δυό γόνατα-

είμαι ένα γερασμένο πρόσωπο

ένα δωμάτιο άδειο

ένα τυφλό παράθυρο

ένα πλαίσιο για πορτρέτα...¹³⁰

7.

ΛΕΗΛΑΣΙΑ

¹³⁰ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σσ. 143-145.

Αλίμονο σου, όταν αρχίσεις να ξεκόβεις απ' τον πόνο του
αδερφού σου,
κι απογυρνάς το βλέμμα από πληγές, που σε φωνάζουν
κι εξοικειώνεσαι με τη ζωή που ζουν τα τέρατα
κι αρχίζει το ασυμβίβαστο να συμβιβάζεται
και το απαράδεκτο να μοιάζει βολικό
κι αρχίζει η αλήθεια μέσα σου να σώνεται και να 'ρχεται το ψέμα
σιγά σιγά,
όπως η μέρα γίνεται σκοτάδι,
όπως το καλοκαίρι γίνεται χειμώνας.
Αλίμονο σου, όταν το δύσκολο σου γίνει βαρετό
κι αβέρτα ρίχνεις δίκιο στους αδίκους κι αρχινάς ν' ανακαλύπτεις
σοφίες κι ομορφιές μες στα ξεράσματα της πλήξης,
ιδανικά μες στο βυθό της αηδίας
και λες και λες και λες...
Όταν πια δε σου φαίνονται και τόσο δύσκολα πράγματα
η ζωή, ο έρωτας, ο ύπνος,
όταν τριγύρω μαχαιρώνουνε τη Νύχτα
κι οι λόφοι στηθοδέρνονται,
όταν παχύνουνε τα χείλια σου τόσο πολύ, που να μπορούν να
πουν: «Κατέστην ευτυχής», αλίμονο σου.
Γιατί όλοι αυτοί, που σε τριγύριζαν,
γιατί όλοι αυτοί που πριν χάιδευαν,
άλλα γυρεύουν τώρα, άλλα απαιτούν

-τόρα σε θέλουν τέλεια δικό τους.

Γιατί αυτοί, που απ' την αρχή καλά τους ήξερες,

Τώρα περνούν σύνορα,

Γιατί η λεηλασία σου άρχισε – και τώρα τι θα κάνεις,

Τώρα, που πια δε μένει παρά ένα βήμα ακόμα μοναχά,

για να συρθείς και να συνάψεις

τη «συμμαχία» που σου ζητούν,

την τρομερή κι επαίσχυντη και μάταιη συμμαχία με το θάνατο;¹³¹

8.

ΓΑΛΑΖΙΑ ΚΟΚΑΛΑ

Ήμασταν τόσο νέοι και τόσο σύντομοι...Περάσαμε

σαν σύννεφα που μοσχοβόλησαν το χρώμα,

ο θόρυβός μας θόρυβος ματιών που ανοίγουν στο σκοτάδι

ήμασταν τόσο νέοι και τόσο σύντομοι.

Γυναίκες δε γνωρίσαμε πολύ.

Η σάρκα μας υπάκουε σ' άγνωστα ρίγη.

Αλλάξαμε μια ολόκληρη ζωή

με μια γουλιά λεύτερο άνεμο.

¹³¹ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σσ. 80-81.

*Δε νιώσαμε άλλη ζεστασιά απ' τον πυρετό,
ο ύπνος μας κουνιότανε σα θάλασσα,
ο θόρυβός μας θόρυβος ματιών που ανοίγουν στο σκοτάδι
ήμασταν τόσο νέοι και τόσο σύντομοι.*

*Τώρα βρισκόμαστε εδώ. Ένας σωρός
σπασμένα γαλάζια κόκαλα.*

*Ο άνεμος περνώντας κάτω από στοές ακοίμητες
σφυρίζει ένδοξους σκοπούς. Πολλοί
μας ονομάζουνε «φλογέρες του ήλιου».*

*Μα όταν περνούν οι νέες κοπέλες
με τις πεδιάδες των σταχυών στους ώμους τους ν' αστράφτουν, ψιθυρίζουν:
-Πως μπόρεσαν, αλήθεια, να πεθάνουν τέτοιοι άνθρωποι,¹³²*

9.

ΑΝΘΡΩΠΟΙ

*...και τώρα πια δεν έχουμε ούτε δάχτυλα
ούτε επιστροφή, να πιάσουμε.*

*Κοιτάξαμε τριγύρω μας την πόλη βουλιαγμένη
μες στην ομίχλη των πουλιών, που φύγαν με τα πλοία,*

¹³² στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 39.

ακούσαμε τον ήλιο να βουίζει σ' άδεια λατομεία,
όπου η βροχή της χτεσινής μας νιότης λιμνασμένη

λασπώνει τη ματιά με τα νεκρά φτερά των σπυργιτιών.
Σκύψαμε πάνω από γκρεμούς ν' αφουγκραστούμε
τον πόνο μας και πάνω από ρυάκια για να δούμε
τα μάτια σου στα μάτια μας – κλειδί των φεγγαριών.

Τη νύχτα αναζητήσαμε – κι αυτή μας πλημμυρά,
ποθήσαμε τη σιωπή – μα ήρθε η απουσία,
τα γιασεμιά αγαπήσαμε – κι εκείνα τη χαρά
και στα κοχύλια ακούμε τη δική μας ιστορία:

Είμαστε απλοί, ανεπίστρεπτοι και σύντομοι διαβάτες,
δε μας πλανεύει τ' όνειρο ενός εξαίσιου τέλους,
τα ωραία κορίτσια ερωτευτήκαμε – κι εκείνα τους αγέλους,
χαμογελάσαμε στην άνοιξη – κι εκείνη στα παιδιά της.

Κλάψαμε για ό, τι χάσαμε· ήμασταν άνθρωποι πολύ,
άνθρωποι ως την τελευταία αιμόπτυση της δύσης,
άνθρωποι να προσμένουμε στο μώλο, που δε θα γυρίσεις,
άνθρωποι να ποθούμε αυτό, που ξέμαθε να μας ποθεί.¹³³

¹³³ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 9.

10.

Έτσι που τραύλισα (V)

*Λοιπόν, μπροστά μας έχουμε θανάτους
πέσαμε σε κακούς καιρούς και μέρες οργισμένες
χάνουμε τους δικούς μας και μας χάνουν
τρικουμισμένο μας αρπάει το χωματένιο πέλαγος.*

*Αλλιώς θαρρούσαμε το τέλος·
σκοπός που εκπληρώνεται ή (το ίδιο) ματαιώνεται
σκορπιός που μπήγει το κεντρί του στο κεφάλι του.
Δεν είχαμε υποψιαστεί τη φρίκη μιας συνέχειας
(πώς γίνεται να 'χει συνέχεια το τέλος;)
Αλλά καταπώς φαίνεται, το τέλος έχει μόνο αρχή
Και πώς να το περάσουμε μη φτάνοντας ποτέ και πουθενά.*

*Ήξεραν οι παλιοί και προνοούσαν
να 'ναι ελαφρό το χόμα τους
φύλαγαν πάντα ένα λευκό σεντόνι στο σεντούκι
συγύριζαν τα μέσα τους, στόλιζαν τις ψυχές τους
ήξεραν να μοιρολογούν
εξοικειώνονταν με τους νεκρούς τα 'λεγαν μεταξύ τους στ' όνειρό
τους*

κι έπαιρναν απ' το χέρι τους το αντίδωρο του αγνώστου
κάθε που τους ξεπροβοδίζανε στου ζύπνου το κατώφλι.

Κι εμείς τώρα δεν ξέρουμε ούτε που 'ναι πεταμένα τα κόκαλα
της μάνας μας...

Έχουμε αποκοπεί απ' τους πεθαμένους
δεν ακούγεται πια η φωνή τους μέσα στη φωνή μας
δεν ξέρουμε να κλάψουμε
πως να φερθούμε μπρος στο θάνατο και τι να πούμε.

Στα ουράνια βάραθρα γκρεμοτσακίζονται τα λόγια μας
άδεια χελωνοκαύκαλα.¹³⁴

11.

ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΧΤΙΣΤΗ

Νωρίς που από το χάδι σ' αποκόψαν
κι απ' το φιλί σε ξεριζώσαν και σε κόψαν...
Και μου 'γινες μεγάλος, ενώ ακόμη
στάζουν φιλιά απ' τα δάχτυλά σου κι απ' την κόμη
και σύννεφο στο βλέμμα σου ανεβαίνει,
που κρύβει εντός του μια αστραπή μετανοιωμένη.

¹³⁴ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σσ. 264-265.

Κύκνε μου σκονισμένε, ποτέ πια σου
δεν τρέχεις τώρα να χτυπήσεις τα φτερά σου
στη λίμνη της αγκάλης μου – Κοιτάζεις
τα μαύρα ρούχα μου, γυρνάς κι αναστενάζεις.
Μα όπου κι αν πας δε φεύγεις μακριά μου,
είσαι ρυάκι που φλεβίζει απ' την καρδιά μου.
Στα δάχτυλά μου ξάπλωσε, ρυάκι,
κοιμήσου, άγριό μου, αφρισμένο ποταμάκι.
Ποιες στρίγγλες μοίρες θέλουνε, για σπίτι
να 'χεις πορνεία, σφαιριστήρια, μαζικά σίτυ;
Και ποια φριχτά κρεβάτια μ' άθλιες στρώσεις;
σου παζαρεύουν της καρδιάς σου τις εκτρώσεις;
Φύγε, άνεμε κακέ, απ' τον ανθό μου,
κοιμήσου δάκρυ μου, κοιμήσου αχνόγελο μου,
λειψό φεγγάρι, χόρτο πατημένο,
κοιμήσου εσύ, αναφιλητό μου δαγκωμένο.
Πολύπαθο μικρό, γλυκιά μου σάρκα,
ο ύπνος σου να 'ναι σιντριβάνια, να 'ναι πάρκα,
να 'ναι πουλιά, τραγούδια, πανηγύρια,
ποτάμια ολάνθιστα κι αστέρια γεφύρια.,
μικρό μου, που απ' το χάδι σ' αποκόψαν
κι απ' το φιλί σε ξεριζώσαν και σε κόψαν...¹³⁵

¹³⁵ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 68.

12.

ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ IV

Κάτοχος, φυσικά, και ξένης γλώσσης,
Είκοσι χρόνων, με λεπτή κορμοστασιά,
μήνες και μήνες τρέχει για δουλειά.
«-Δυστυχώς δεν εδόθησαν πιστώσεις...».

Πρόσωπα αγαπημένα, πρόσωπα χλωμά
-περηφάνιας γραμμές, μ' όλη την άλλη
Δυστυχία σας στραμμένη από την άλλη-
μην κλαίτε. Αύριο ξανά, αύριο ξανά...
Σκάλες, ουρές, ουρές λογής λογής
χαρτιά κι αιτήσεις πάνω στις αιτήσεις.
Και να 'χεις τόσα, ν' αγαπήσεις,
Είκοσι χρονών «στο άνθος της ζωής»... ¹³⁶

13.

ΝΥΧΤΕΡΙΝΑ (V)

¹³⁶στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 65.

Πονώ γιατί πέρασε μεσ' απ' την καρδιά μου
ένα μεγάλο αγκάθι
σπρωγμένο με τόση άνεση από δάχτυλα
που αγάπησα δίχως ελπίδα δίχως σύνεση
και τώρα πια δεν έχω λόγια να σκεπάσω τούτη την πληγή
φωνές για να την κρύψω.
Γιατί, δε θέλω, δε μπορώ, δεν καταδέχομαι,
όσα έζησα
τώρα μονάχα ποίηση να 'ναι.¹³⁷

14.

KNOWN UNTO GOD

Ακόμα λίγο αν επιμένετε θα το διαβάσετε.
Βέβαια η πληγή ήτανε στο στήθος
Κι η στρατιωτική μου ταυτότητα μαζί με τη φωτογραφία της Μαίρης και των παιδιών
κατάσαρκα επάνω στην καρδιά μου,
έτσι που ήπιαν αίμα, ήπιαν κι έγιναν σαν φύλλα πεταμένου τριαντάφυλλου...
Όμως με λίγη υπομονή θα διαβαζόταν τ' όνομά μου
κι έτσι δε θα μου γράφατε πάνω στον τάφο μου
μονάχα αυτό το απίθανο «Known unto God»
που όσο το σκέφτομαι δαγκώνω
την άμμο όπου με θάψαν και της θάλασσας τα πόδια.
Κανάγηδες! μονάχα το Θεό υπολογίζετε;

¹³⁷ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 126.

κι η Μαίρη, τα παιδιά το σπίτι μου στην αγκαλιά της
χλόης,
φίλοι της νιότης μου
δάση των ευκάλυπτων
θάλασσα του καλοκαιριού κι αστροφεγγιές τις νύχτες του
χειμώνα,
αλήθεια, σ' όλα εσάς άγνωστος είμαι;
Α, ο κόσμος γέμισε «άγνωστους» στρατιώτες
Για να 'χουνε δουλειά οι γλύπτες, οι ποιητές και τα
Εργοστάσια...
Τουλάχιστον, θα μπορέσουν όλοι αυτοί να μου εξηγήσουν
τί γύρευα εγώ, ένας Αυστραλός, στο Φάληρο;
Αγρυπνος με βρεγμένα κόκαλα, εδώ
χρόνια θα περιμένω την απάντηση.
Το ξέρω πόσο δύσκολα τακτοποιούνται
τόσα και τόσα εκατομμύρια θάνατοι μες στην ιστορία...¹³⁸

¹³⁸ στο *Ψυχοστασία*, ό.π., σ. 54.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.